

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1955:10

Justitiedepartementet

VIDLYFTIGA RÄTTEGÅNGAR

PROMEMORIA AVGIVEN DEN 4 APRIL 1955 AV

1951 ÅRS RÄTTEGÅNGSKOMMITTÉ

Stockholm 1955

Statens offentliga utredningar 1955

Kronologisk förteckning

1. Lag om jordbrukskasserörelsen m. m. Kihlström. 160 s. Jo.
2. Stöd åt den mindre och medelstora skeppsfarten. Idun. 280 s. H.
- 3 o. 4. Nordiska post- och teletaxor. Idun. 37 s. U.
5. Prissättningen på jordbruksprodukter. Bilaga 1. Marcus. 101 s. Jo.
6. Vattenvården. Hæggström. 133 s. Jo.
7. Den mindre ordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 402 s. Jo.
8. Tvätt. Kihlström. 368 s. S.
9. Frågan om statsinlösen av stataktierna i LKAB. Marcus. 181 s. Fi.
10. Vidlyftiga rittegar. Norstedt. 72 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1955:10

Justitiedepartementet

VIDLYFTIGA RÄTTEGÅNGAR

PROMEMORIA AVGIVEN DEN 4 APRIL 1955 AV

1951 ÅRS RÄTTEGÅNGSKOMMITTÉ

Rättelse.

Å sid. 23 not 2 står sid. 35 skall vara sid. 30.

STOCKHOLM 1955

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

STATES OF THE DISTRICT OF COLUMBIA
JANUARY 1891

VIDLYTIGA RÄTTSGÄNGAR

PROCESSES AND DECISIONS OF THE DISTRICT COURT
FOR THE DISTRICT OF COLUMBIA

INNEHÅLL

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet	5
Inledning	7
Åtgärder för att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål.....	10
I. Tvistemål	10
II. Brottmål	10
A. Förbättrad förundersökning	10
B. Utvidgad användning av åtalseftergift	11
C. Ändrade regler om förening och särskiljande av åtal	14
D. Mellandom	21
Åtgärder för att underlätta handläggningen av vidlyftiga mål	22
A. Avbrott och uppskov i huvudförhandling samt fortsatt och ny huvudförhandling	22
B. Mellandom i brottmål	48
C. Suppleant för rättens ordförande	51
D. Tid för meddelande av dom i mål mot häktad	53
Slutord	57
Särskilt yttrande av herr Lassen	59
Bilaga A. Mål vari dom meddelats under tiden 1/1 1948—31/12 1954 och vari sammanlagda antalet huvudförhandlingsdagar uppgått till minst fjorton	60
Bilaga B. P. M. av hovrättsrådet Graffman rörande Svea hovrätts handläggning av mål åkl. ./.. Gawatin m. fl.....	66
Bilaga C. Mål vari beslut om sinnesundersökning meddelats först efter huvudförhandling och vari dom efter en andra huvudförhandling meddelats år 1952	68
Bilaga D. Mål vari beslut om inhämtande av interneringsnämndens yttrande meddelats först efter huvudförhandling och vari dom efter en andra huvudförhandling meddelats år 1952	68
Bilaga E. Mål vari beslut om inhämtande av ungdomsfängelsenämndens yttrande meddelats först efter huvudförhandling och vari dom efter en andra huvudförhandling meddelats år 1952	69
Bilaga F. Uppgift beträffande i bilagorna C—E redovisade mål om det antal dagar första och andra huvudförhandling (ny) pågått i sådana fall, där någon av förhandlingarna pågått mer än en dag	69
Bilaga G. Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	70

Skivels till statens och rikets förordning	1
Inledning	2
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	3
I. Riksdagen	4
II. Riksdagen	5
A. Riksdagens riksdagen	6
B. Riksdagens riksdagen	7
C. Riksdagens riksdagen	8
D. Riksdagens riksdagen	9
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	10
A. Riksdagens riksdagen	11
B. Riksdagens riksdagen	12
C. Riksdagens riksdagen	13
D. Riksdagens riksdagen	14
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	15
A. Riksdagens riksdagen	16
B. Riksdagens riksdagen	17
C. Riksdagens riksdagen	18
D. Riksdagens riksdagen	19
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	20
A. Riksdagens riksdagen	21
B. Riksdagens riksdagen	22
C. Riksdagens riksdagen	23
D. Riksdagens riksdagen	24
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	25
A. Riksdagens riksdagen	26
B. Riksdagens riksdagen	27
C. Riksdagens riksdagen	28
D. Riksdagens riksdagen	29
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	30
A. Riksdagens riksdagen	31
B. Riksdagens riksdagen	32
C. Riksdagens riksdagen	33
D. Riksdagens riksdagen	34
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	35
A. Riksdagens riksdagen	36
B. Riksdagens riksdagen	37
C. Riksdagens riksdagen	38
D. Riksdagens riksdagen	39
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	40
A. Riksdagens riksdagen	41
B. Riksdagens riksdagen	42
C. Riksdagens riksdagen	43
D. Riksdagens riksdagen	44
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	45
A. Riksdagens riksdagen	46
B. Riksdagens riksdagen	47
C. Riksdagens riksdagen	48
D. Riksdagens riksdagen	49
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	50
A. Riksdagens riksdagen	51
B. Riksdagens riksdagen	52
C. Riksdagens riksdagen	53
D. Riksdagens riksdagen	54
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	55
A. Riksdagens riksdagen	56
B. Riksdagens riksdagen	57
C. Riksdagens riksdagen	58
D. Riksdagens riksdagen	59
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	60
A. Riksdagens riksdagen	61
B. Riksdagens riksdagen	62
C. Riksdagens riksdagen	63
D. Riksdagens riksdagen	64
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	65
A. Riksdagens riksdagen	66
B. Riksdagens riksdagen	67
C. Riksdagens riksdagen	68
D. Riksdagens riksdagen	69
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	70
A. Riksdagens riksdagen	71
B. Riksdagens riksdagen	72
C. Riksdagens riksdagen	73
D. Riksdagens riksdagen	74
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	75
A. Riksdagens riksdagen	76
B. Riksdagens riksdagen	77
C. Riksdagens riksdagen	78
D. Riksdagens riksdagen	79
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	80
A. Riksdagens riksdagen	81
B. Riksdagens riksdagen	82
C. Riksdagens riksdagen	83
D. Riksdagens riksdagen	84
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	85
A. Riksdagens riksdagen	86
B. Riksdagens riksdagen	87
C. Riksdagens riksdagen	88
D. Riksdagens riksdagen	89
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	90
A. Riksdagens riksdagen	91
B. Riksdagens riksdagen	92
C. Riksdagens riksdagen	93
D. Riksdagens riksdagen	94
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	95
A. Riksdagens riksdagen	96
B. Riksdagens riksdagen	97
C. Riksdagens riksdagen	98
D. Riksdagens riksdagen	99
Ägare för allmänna riksdagens riksdagen	100

Till Herr Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Härmed får 1951 års rättegångskommitté vördsamt överlämna promemoria angående vidlyftiga rättegångar m. m.

I behandlingen inom kommittén av detta ärende ha deltagit advokaten Wilhelm Brodin, stadsfiskalen Rob. Clémentz, häradshövdingen G. A. Eriksson, förre riksdagsmannen Verner Hedlund, f. d. hovrättsrådet Bengt Lassen, presidenten Joël Laurin och borgmästaren Sven Lutteman.

Jönköping den 4 april 1955

På kommitténs vägnar:

JOËL LAURIN

Rune Lindgren

THE NEW ZEALAND COUNCIL OF THE ARTS

During the 1951-52 season the Council has been most successful in its efforts to promote the arts in New Zealand. It has been particularly successful in its efforts to promote the arts in the field of the visual arts. It has been particularly successful in its efforts to promote the arts in the field of the visual arts. It has been particularly successful in its efforts to promote the arts in the field of the visual arts.

1951-52 season

1951-52 season

JOHN L. L. L.

JOHN L. L. L.

Inledning

Koncentrationsprincipen i RB upprätthålles särskilt av reglerna i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §, vilka bl. a. innebära, att en huvudförhandling, oavsett målets vidlyftighet, såvitt möjligt skall fortgå utan avbrott, till dess målet är färdigt till avgörande. Endast om något av de i nämnda lagrum särskilt angivna, starkt begränsade uppskovsskäl föreligger, får en huvudförhandling uppskjutas. Finns intet sådant uppskovsskäl, skall huvudförhandlingen, om så behövs, pågå erforderligt antal helgfria dagar i följd, till dess målet är färdigt till avgörande. Måste huvudförhandlingen uppskjutas, skall hela förhandlingen tagas om från början, om ej målet återupptages till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande. Genom lag den 5 juni 1953 om ändrad lydelse av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § RB har dock från sistnämnda regel gjorts visst undantag, som närmare behandlas här nedan.

Mot nu berörda regler har särskilt på grund av erfarenheter från några mycket omfattande rättegångar framförts kritik i olika avseenden.

Man har sålunda framhållit de betydande olägenheter i form av kostnader, besvär m. m., vilka äro förenade med att en vidlyftig rättegång upprepas, samt påpekat att riskerna för att den situationen inträffar, att en upprepning måste ske, i regel äro större ju större målet är. Särskilt ha framhållits riskerna för att huvudförhandlingen i vidlyftiga mål måste upprepas på grund av att någon av rättens ledamöter eller någon part blir sjuk. Olägenheterna av att en huvudförhandling i ett stort mål måste upprepas stå ej, har man förmenat, i rimlig proportion till vad som vinnes genom upprepningen och denna måste därför te sig stötande.

Man har vidare menat att det i vissa brottmål, även om de ej äro av särskilt vidlyftig beskaffenhet, stundom kan vara onödigt med en upprepning av förhandlingen, nämligen i sådana fall då rätten efter genomförd förhandling i skuldfrågan beslutar om sinnesundersökning av den tilltalade eller om inhämtande av annat utlåtande, exempelvis från interneringsnämnden, för bestämmande av påföljd för brottet.

Beträffande mål av sådan vidlyftighet att huvudförhandlingen däri pågår flera veckor i följd, har man vidare gjort gällande, att rättens förmåga att sammanhålla och tillgodogöra sig vid en muntlig förhandling framlagt processmaterial väsentligt försämras, om ej uppehåll i förhandlingen göres

åtminstone någon helgfri dag varje vecka för sammanfattning och bearbetning av processmaterialet samt för förberedande av den fortsatta förhandlingen i målet. Även för parter och ombud har man ansett det av liknande skäl vara olämpligt med en huvudförhandling, som pågår varje helgfri dag vecka efter vecka. Man har också framhållit, att såväl rättens ledamöter som parter och ombud under samma tid som en dylik jätteprocess pågår kunna ha viktiga göromål att sköta vid sidan av processen, samt menat, att viss hänsyn borde kunna tagas även härtill på så sätt att avbrott i huvudförhandlingen skedde en eller annan vardag varje vecka.

Under år 1953 hölls vid Stockholms rådhusrätt huvudförhandling i ett synnerligen omfattande brottmål, vid vars handläggning vissa av de här berörda olägenheterna särskilt starkt framträdde. Med anledning härav lät chefen för justitiedepartementet inom departementet utarbeta en promemoria, vilken ledde till ovannämnda lagändring den 5 juni 1953. Lagändringen innebär i korthet, att upprepning av en huvudförhandling, som efter uppskov ej kunnat återupptagas till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, ej längre är obligatorisk i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen däri beräknas kräva minst fyra veckor.

I den proposition (nr 231) till 1953 års riksdag, som låg till grund för lagändringen, förklarade departementschefen, att han under hand uppdragit åt kommittén att undersöka, huruvida nya RB vore lämpligt utformad med hänsyn till handläggningen av särskilt vidlyftiga mål, men dock ansåg, att en lagändring genast borde ske i avvidan på kommitténs arbete med denna fråga, kommittén obetaget att i större sammanhang ompröva den föreslagna lagändringens lämplighet.

I propositionen uttalade departementschefen vidare, att kommittén torde böra till prövning upptaga även frågan om ändring av förutsättningarna för uppskov, vilka ej berördes av den föreslagna lagändringen, samt erinrade om vissa andra, med behandlingen av de vidlyftiga målen sammanhängande frågor, åt vilka kommittén borde ägna sin uppmärksamhet, nämligen huruvida förberedelseförfarandet skulle kunna förbättras så att det bättre tillgodosåge kravet på koncentration i rättegångarna, huruvida ökade möjligheter skulle kunna givas att uppdelat ett omfattande brottmål i flera delar och huruvida jämkning skulle kunna ske av gällande föreskrift att dom i mål mot häktad skall meddelas senast två veckor från förhandlingens slut.

För att undersöka i vilken utsträckning mål av synnerlig vidlyftighet förekomma vid domstolarna och huru huvudförhandlingen genomföres i dylika mål, har kommittén från samtliga hovrätter, häradsrätter och rådhusrätter införskaffat vissa uppgifter rörande sådana mål, vari efter handläggning enligt nya RB dom meddelats under tiden 1 januari 1948—31 december 1954 och vari sammanlagda antalet huvudförhandlingsdagar uppgått till minst fjorton. Av uppgifterna framgår att under angivna tid förekommit tre rättegångar i tvistemål och tjugotvå rättegångar i brottmål av

denna storleksordning. Målen redovisas närmare i en som *bilaga A* till denna p. m. fogad sammanställning, vilken även redovisar vilka dagar huvudförhandlingen pågått i målen och, då uppehåll i huvudförhandlingen skett annat än å helgdag, av vilken anledning uppehållet uppgivits ha skett. Beträffande anledningen till uppehållen i det i sammanställningen som nr 24 upptagna målet hänvisas till en av rättens ordförande i målet upprättad p. m., intagen som *bilaga B* till kommitténs p. m.

Vidare har kommittén från samtliga häradsrätter och rådhusrätter införskaffat vissa uppgifter rörande mål, vari beslut om sinnesundersökning eller om inhämtande av interneringsnämndens eller ungdomsfängelsenämndens yttrande meddelats först efter huvudförhandling och vari dom efter en andra huvudförhandling meddelats år 1952. Sammanställningar av sistnämnda uppgifter redovisas såsom *bilagor C—F* till denna p. m.

Till de nu omnämnda sammanställningarna återkommer kommittén här nedan i samband med behandlingen av olika frågor, vid vilkas bedömande sammanställningarna kunna tjäna till ledning.

Vid försöken att komma till rätta med de olägenheter de vidlyftiga målen medföra har kommittén arbetat efter två skilda linjer. Kommittén har sålunda undersökt dels möjligheterna av att införa regler, som avse att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål, dels ock behovet av lagändringar, som kunna underlätta handläggningen av sådana mål. I samband härmed har kommittén även övervägt, huruvida det kan vara påkallat med särskilda regler till undvikande av de olägenheter, som kunna vara förenade med en upprepning av huvudförhandlingarna i sinnesundersökningsfallen och de därmed jämställda fallen.

Åtgärder för att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål

I. TVISTEMÅL

Gällande rätt ger domstolarna ganska stora möjligheter att uppdelat handläggningen av omfattande tvistemål i skilda delar och därigenom motverka uppkomsten av alltför långvariga huvudförhandlingar. 17 kap. 4 och 5 §§ RB innehålla sålunda regler, som möjliggöra att skilda delar av ett tvistemål avgöras genom deldom eller mellandom, och enligt 42 kap. 20 § må för behandling av del av saken, som må avgöras särskilt, huvudförhandling utsättas, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats. Därjämte må erinras om möjligheterna att särskilja mål, som kumulerats enligt 14 kap. 6 §. Genom en effektiv förberedelse kan rätten vidare verka för att huvudförhandlingen i tvistemål ej får orimligt stora proportioner. Av kommitténs undersökning rörande förekomsten av vidlyftiga mål framgår också, som ovan anmärkts, att under den tid undersökningen avsett endast förekommit tre tvistemål av sådan storlek, att huvudförhandlingen däri pågått fjorton dagar eller mera. På grund av vad nu anförts anser kommittén behov ej föreligga för tvistemålets del av ytterligare regler, som syfta till att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål.

II. BROTTMÅL

A. Förbättrad förundersökning

I yttrande över det förslag, som låg till grund för ändringen den 5 juni 1953 av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § RB, anförde lagrådet bl. a., att till prövning borde upptagas i vilken mån det på grund av numera vunna erfarenheter kunde anses erforderligt att genom lagändring eller organisatoriska åtgärder, eller bådadera, förbättra förberedelseförfarandet på sådant sätt att detta helt kunde fylla sin betydelsefulla uppgift att möjliggöra en i egentlig mening koncentrerad förhandling vid domstolarna.

Med anledning av lagrådets yttrande i denna del anförde departementschefen i propositionen:

Lagrådet nämner — — —, att det kan vara erforderligt att förbättra förberedelseförfarandet så att detta bättre kan tillgodose kravet på koncentration i rätte-

gångarna. Därmed berör lagrådet ett problem som utan tvekan är synnerligen betydelsefullt, och det ingår i rättegångskommitténs åliggande att ägna sin uppmärksamhet åt detsamma. Problemet gäller också åklagarorganisationens uppbyggnad och är således mycket omfattande; vilka lösningar som därvid kunna vara praktiskt möjliga är tydligen i dagens läge icke gott att säga.

Medan förberedelsen i tvistemål och mål om enskilt åtal äger rum under rättsens ledning, handhaves den i de vanliga brottmålen, under benämningen förundersökning, av åklagare och polismyndighet. Beträffande enskilt anspråk finns dock i alla brottmål möjlighet för rätten att hålla antingen skriftlig eller, med tillämpning av 22 kap. 3 och 5 §§, muntlig förberedelse.¹

Enligt sina direktiv har kommittén att särskilt utreda bl. a. frågan om förhållandet mellan polismyndighet och åklagare i avseende å ledningen av förundersökningen. Från skilda håll ha inkommit framställningar och förslag i andra frågor, som avse eller ha samband med förundersökningen i brottmål. Bl. a. har föreslagits att regler införas, som även i mål om allmänt åtal möjliggöra förberedelse inför rätten i ansvarsfrågan. Det är kommitténs avsikt att framdeles undersöka behovet av lagändringar beträffande förundersökningen och därmed sammanhängande spörsmål. Därvid kommer kommittén att ägna uppmärksamhet också åt frågan, huruvida förundersökningen kan förbättras, så att den bättre än hittills tillgodoser kravet på koncentration i rättegångarna. Vad som än kan åstadkommas i detta hänseende anser kommittén det dock ej kunna påverka behovet av reformer i övrigt. Med hänsyn härtill och som det torde dröja någon tid, innan kommitténs arbete med förundersökningen och därmed sammanhängande frågor kan bli avslutat, har kommittén ansett det vara lämpligt att redan nu framlägga de förslag denna p. m. innehåller.

B. Utvidgad användning av åtalseftergift

En särskild kategori av de vidlyftiga målen ha utgjorts av mål angående s. k. seriebrott, d. v. s. mål vari åtal väckts mot en eller flera personer för en stor mängd brott av likartad beskaffenhet. Inom kommittén har övervägts huruvida genom ändring av RB:s bestämmelser om åtalseftergift dylika måls vidlyftighet skulle kunna nedbringas.

Gällande bestämmelser

Enligt 20 kap. 6 § RB är åklagare skyldig att tala å brott, som hör under allmänt åtal. Från denna regel, vilken uttrycker den s. k. legalitetsprincipen, finnas i RB vissa undantag stadgade i 20 kap. 7 § första stycket, som lyder:

Allmänt åtal må av åklagaren eftergivas:

1. om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt; eller

¹ Jfr Gärde, Nya rättegångsbalken s. 282.

2. om brottet föröfvats, innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott, och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse.

Även i vissa andra författningar stadgas undantag från åklagarens åtals-skyldighet. Dessa sakna dock intresse i förevarande sammanhang.

Om tillsyn å handhavandet av bestämmelserna om åtalseftergift finnas regler i instruktioner för statsåklagarna samt riksåklagarämbetet.

Ur förarbetena

Processlagberedningen anförde i motiveringen till 20 kap. 7 § bl. a.:

Ehuru, på sätt framgår av 6 §, legalitetsprincipen bör gälla såsom allmän regel i fråga om åklagares skyldighet att beivra brott, ha dock skäl ansetts föreligga att i vissa undantagsfall medgiva åklagaren rätt att eftergiva åtal. Stadganden härom ha upptagits i förevarande paragraf.

Eftergift av åtal kan enligt första stycket punkt 1 ske i fall, då i strafflatituden för brottet icke ingår svårare straff än böter. Syftet med stadgandet är att skapa möjlighet att eftergiva åtal vid ringare brott, särskilt vid smärre förseelser mot ordningsbestämmelser o. dyl. Då beträffande brott av nu antydda slag stundom föreligga omständigheter, som komma brottet att framstå såsom ursäktligt, kan ett undantagslöst beivrande av varje sådant brott ej anses betingat av straffrättsskipningens ändamål. Åklagaren har därför ansetts böra äga att eftergiva åtal, om det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt. Ofta kan emellertid ett allmänt intresse kräva, att åtal anställas med hänsyn såväl till brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid dess begående, t. ex. vid brott mot taxeringsförordningen eller då en person ånyo gör sig skyldig till samma förseelse eller om flera personer överträda samma ordningsföreskrift.

Enligt första stycket punkt 2 kan eftergift av åtal vidare ske i vissa fall vid sammanträffande av brott. En motsvarighet härtill föreligger i viss mån redan enligt gällande rätt på grund av bestämmelserna i kungörelsen den 18 december 1823 angående ändring av 10 kap. 21 § RB m. m. Om den misstänkte förövat flera brott och något av dem är av den beskaffenhet, att det i fråga om hans straffskyldighet ej har någon nämnvärd betydelse, kan ur det allmännas synpunkt den misstänktes lagföring för sistnämnda brott icke anses påkallad; anställande av åtal skulle därför innebära slöseri med åklagarens och domstolens krafter. För eftergift förutsättes, att det ifrågavarande brottet föröfvats antingen innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller ock sedan han dömts till straff för sådant brott men innan han till fullo undergått straffet. I förra fallet kan eftergift ifrågakomma, vare sig den misstänkte skulle samtidigt lagföras för båda brotten eller han först dömts för det ena brottet och därefter det andra brottet kommer i dagen. I det senare fallet är tydligt, att åtal mot den misstänkte alltid skulle föranleda särskild lagföring. Det förutsättes vidare, att det brott, beträffande vilket eftergift ifrågasättes, i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till straffet utan nämnvärd betydelse. Skall enligt bestämmelserna i 4 kap. strafflagen gemensamt straff för brotten ådömas, bör hänsyn tagas till om och i vad mån lagföring för brottet kan förväntas medföra någon nämnvärd höjning av det gemensamma straffet. Skall särskilt straff ådömas för brottet, bör vara av betydelse dettas storlek i förhållande till det straff, som kan komma att ådömas eller redan ådömts för det andra brottet. Bestämmelsen har närmast avseende dels på sådana fall, då den misstänkte gjort sig skyldig till flera brott av samma slag, t. ex. ett flertal tjuvnads- eller bedrägeribrott, och dels på sådana fall, då den misstänkte förövat ett eller

flera grova brott och därjämte brott av lindrigare art. Eftergift av åtal bör kunna äga rum även för de fall, att det brott, för vilket åtal äger rum, ej medför straff utan annan påföljd, såsom förvaring eller internering i säkerhetsanstalt. Enligt 14—16 §§ lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt kan, då tilltalad dömts till sådan påföljd för ett brott, denna påföljd av domstol förklaras skola avse även annat brott, som den tilltalade förövat före utskrivningen. Även i sådana fall torde det böra tillkomma åklagaren att under de förut angivna förutsättningarna eftergiva åtal. — — —

Förutsättning för eftergift enligt denna paragraf är naturligen, att sådana omständigheter föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet. Det ligger i sakens natur, att eftergift i allmänhet icke bör förekomma i annat fall än då han erkänt brottet. Ej heller bör eftergift ske, om den misstänkte motsätter sig detta. Målsägandens samtycke utgör icke något villkor för att åtal skall kunna eftergivnas. Tydligt är emellertid, att en viss betydelse måste tillmätas målsägandens ställning till frågan liksom ock den misstänktes beredvillighet att ersätta målsäganden den genom brottet uppkomna skadan. Att målsäganden motsätter sig eftergift kan i många fall innebära ett starkt skäl mot att åtalet eftergives. Av 8 § framgår, att åklagarens beslut om eftergift icke utgör hinder för målsäganden att åtala brottet.

Att eftergift beslutats bör ej heller utgöra hinder mot att allmänt åtal för brottet sedermera anställes. Beslutet bör kunna återkallas, om på grund av nya omständigheter tillräckliga skäl för eftergift ej längre finnas föreligga, t. ex. om den misstänkte gör sig skyldig till nytt brott eller, då åtal eftergivits enligt första stycket punkt 2, om den misstänkte frikännes för det eller de brott, för vilka han åtalats.

Eftergift av åtal beslutas av den åklagare, som har att åtala brottet. Denna regel leder till att eftergift, som avses i första stycket punkt 1, i allmänhet kommer att beslutas av distriktsåklagare. Beträffande de fall, som avses i första stycket punkt 2, bör, då samtidig lagföring skall äga rum för båda brotten, det tillkomma den åklagare, som har att åtala det grövre brottet, att besluta om eftergift i fråga om det lindrigare. I flertalet fall torde på grund härav beslut om eftergift komma att meddelas av landsfogde. Då befogenhet att eftergiva åtal tillkommer distriktsåklagare, bör det för vinnande av nödig kontroll åligga sådan åklagare att till landsfogden göra anmälan rörande av honom meddelade beslut om eftergift; i tveksamma fall bör han underställa frågan landsfogdens prövning. Bestämmelser härom liksom ock övriga föreskrifter, som kunna erfordras i fråga om eftergift av åtal, böra meddelas i administrativ ordning.

Kommittén

Såsom framgår av processlagberedningens uttalanden har det avsetts att om en person gjort sig skyldig till en mängd brott av samma slag åtalseftergift enligt 20 kap. 7 § första stycket 2. skall kunna meddelas för en del av brotten.¹

Med hänsyn till vikten av att, då misstanke uppkommit att ett brott blivit begånget, rättsligen fastslås om brottslig gärning föreligger samt att det utredes vem som begått brottet, bör såsom processlagberedningen framhållit åtalseftergift i allmänhet icke förekomma annat än då den misstänkte erkänt brottet. Fall torde dock särskilt vid seriebrottslighet kunna förekomma då det, även om brotten ej äro erkända, redan vid förundersökningen framstår såsom uppenbart, att den misstänkte begått brotten, och det bör då ej vara uteslutet att meddela åtalseftergift beträffande en del av

¹ Jfr även Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB s. 46.

brotten, ehuru erkännande ej föreligger. Hänsyn till målsägandena kunna likväl påkalla att åtal sker för brott, för vilka åtalseftergift enligt det ovan anförda eljest kunnat meddelas.

Redan gällande rätt anvisar således vissa möjligheter att genom åtalseftergift nedbringa omfattningen av mål angående s. k. seriebrott. Det synes kommittén som om dessa möjligheter icke alltid tillräckligt utnyttjas och att åtskilliga mål skulle kunnat bli mindre vidlyftiga om så skett. När det gäller klart erkända brott, där jämväl utredningen beträffande varje brott som regel blir enkel, är dock betydelsen av denna möjlighet ofta icke så stor. Att utvidga användningen av åtalseftergift även till sådana fall, då det ej vid förundersökningen på grund av den misstänktes erkännande eller eljest framstår såsom fullt klart, att den misstänkte begått brottslig gärning, kan enligt kommitténs mening ej i förevarande sammanhang komma i fråga. Möjligt är att i framtiden legalitetsprincipen av straffrättsliga skäl alltmer kommer att få ge vika för en opportunitetsprincip vid åtalsfrågans behandling och att en sådan utveckling kan komma att föranleda ett annat bedömande av här berörda spörsmål.

Kommittén vill slutligen föreslå, att åklagarna på lämpligt sätt få sin uppmärksamhet riktad på de möjligheter gällande lag ger till åtalseftergift vid s. k. seriebrottslighet.

C. Ändrade regler om förening och särskiljande av åtal

Gällande bestämmelser

Om någon förövat flera brott, må enligt 19 kap. 6 § RB åtal för samtliga brotten upptagas av den rätt, som är behörig att upptaga åtal för något av dem, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

I 19 kap. 3 § meddelas forumbestämmelser i de fall, då åtal väckas mot flera för medverkan till brott eller mot flera för brott, som äga samband med varandra. Sålunda må enligt första stycket åtal mot flera för medverkan till brott, om det sker samtidigt, väckas vid den rätt, där någon av dem har att svara. Väckas åtalerna å olika tider, må vid den rätt, som upptagit åtal mot någon av dem, åtal väckas även mot den eller de övriga. Enligt andra stycket skall vad nu sagts även gälla angående åtal i andra fall mot flera för brott, som äga samband med varandra, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner lämpligt, att åtalerna upptagas av samma domstol.

Om kumulation av allmänt åtal stadgas i 45 kap. 3 §. Väckas samtidigt åtal mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, *skola* enligt första stycket åtalerna handläggas i en rättegång. Även i annat fall än nu sagts *må* enligt andra stycket flera åtal handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. När skäl äro därtill, må

de åter särskiljas. I tredje stycket stadgas slutligen, att åtal ej må förenas, med mindre åtalen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för åtalen samma rättegångsform är tillämplig.

Enligt 47 kap. 24 § första stycket skall vad i 45 kap. 3 § är stadgat äga motsvarande tillämpning beträffande enskilt åtal.

I 30 kap. 4 § stadgas, att om i en rättegång handläggas åtal mot flera tilltalade, må dom givas beträffande någon av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats. Däremot kan deldom ej meddelas i det fall, då mot samme tilltalade i en rättegång handläggas flera åtal.

Enligt 45 kap. 14 § må för behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, huvudförhandling utsättas, ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling.

Ur förarbetena

Processkommissionen föreslog för det fall att någon skulle tilltalas för flera brott, att målen skulle, även om brotten vore begångna inom olika domstolars domvärjo, behandlas i ett sammahang, om det kunde ske utan avsevärd olägenhet. Kommissionen anförde bl. a.:

Det är tydligt, att gemensam handläggning i sådana fall, då en person begått flera brott, medför betydande fördelar. Dessa göra sig uppenbarligen framför allt gällande, i den mån brottsligheten är att bedöma såsom ett helt och enligt strafflagens bestämmelser ett gemensamt straff skall utmätas för de brottsliga handlingarna, såsom fallet för närvarande är hos oss, när de särskilda handlingarna äro att anse såsom fortsättning av samma brott eller när någon på en gång lagföres för flera stölder, även om sammanhanget ej är sådant, att fortsatt brott i egentlig mening föreligger. Men jämväl då de brottsliga gärningarna icke skola bedömas på detta sätt, är gemensam handläggning önskvärd. En klarare uppfattning vinnes av den brottsliges personlighet och över huvud de omständigheter, som inverka på målets bedömande ur subjektiv synpunkt. Förfarandet blir enklare och snabbare samt ofta även billigare. — — —

Dessa skäl för gemensam behandling av åtal för flera brott gälla även för det fall, att brotten äro begångna inom olika domstolars domvärjo. — — —

Processlagberedningen anförde i motiveringen till 19 kap. 6 § bl. a.:

Såsom processkommissionen framhållit innebär gemensam handläggning vid domstol av åtal för brott, som av samma person föröfvats å orter under olika domstolar, betydande fördelar. Särskilt framträda dessa, då för de brottsliga handlingarna ett gemensamt straff skall ådömas. Denna synpunkt har erhållit ökad betydelse genom de ändringar i 4 kap. strafflagen, som skett genom lagen den 3 juni 1938. Enligt denna lag skall i regel gemensamt straff ådömas. Men även i de undantagsfall, då särskilda straff skola utsättas för de olika brotten, kan det vara lämpligt, att åtalen handläggas vid en och samma domstol och i ett sammanhang. För den tilltalade är det i allmänhet mindre betungande att svara vid allenast en domstol och att få sin brottslighet bedömd i ett sammanhang. Å andra sidan bör ej regeln om gemensamt forum göras undantagslös. I vissa fall torde med hänsyn till såväl utredningen som kostnader domstolen i gärningsorten vara att föredraga. Särskilt för den tilltalade kan det ofta vara lättare att vid denna domstol förebringa den bevisning han vill åberopa till sitt försvar. — — —

I motiveringen till 45 kap. 3 § anförde *processlagberedningen* bl. a.:

De skäl, som vid 19 kap. 6 § anförts för att åtal för brott, som av samma person förövats å orter under olika domstolar, skola sammanföras till en domstol, tala även för att, då någon lagföres för flera brott, åtalen skola handläggas i en rättegång. Likaså böra, då flera personer åtalas för att ha tagit del i ett och samma brott, åtalen om möjligt handläggas gemensamt. Detta gäller, vare sig fråga är om gärningsmannaskap eller delaktighet. I många fall torde det vara lämpligt, att åtalen väckas i en stämning.

Gemensam handläggning bör vara obligatorisk, då åtalen väckas samtidigt. Även om flera stämningar utfärdats, bör rätten sålunda handlägga åtalen gemensamt. Väckas åtalen vid olika tidpunkter, bör det bero av utredningen i varje särskilt fall, huruvida sammanförande är lämpligt. Då fråga är om flera åtal mot en och samma tilltalad, torde i regel gemensam handläggning böra ske. Då talan föres mot flera personer för olika brott, kan det understundom, då utredningen till väsentlig del är gemensam, vara lämpligt, att målen handläggas i en rättegång. Ha två eller flera mål sammanförts, äger rätten förordna, att de åter skola handläggas vart för sig. Enligt 30 kap. 4 § kan, då i en rättegång handläggas åtal mot flera tilltalade, dom givas beträffande någon av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats. Detta gäller, även då gemensam handläggning enligt förevarande paragraf varit obligatorisk.

I motiveringen till 30 kap. 4 § yttrade *processlagberedningen* bl. a. följande.

Denna paragraf motsvarar 17 kap. 4 §. Då enligt 45 kap. 3 § eller 47 kap. 24 § i samma rättegång handläggas åtal mot någon för flera brott, måste, därest gemensamt straff skall ådömas, åtalen avgöras i ett sammanhang; för de undantagsfall, då särskilt straff skall ådömas för något av brotten, har ej ansetts lämpligt att medgiva särskilt avgörande. Då åtal mot flera tilltalade handläggas i en rättegång, bör däremot dom kunna meddelas beträffande någon av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats.

Ändringsförslag

I ett par remissyttranden över den inom departementet upprättade promemoria, som låg till grund för tidigare omförmälda lag den 5 juni 1953, upptogs även frågan om jämkning av bestämmelserna i 45 kap. 3 § första stycket om handläggning i en rättegång av samtidigt väckta åtal för flera brott. Sålunda yrkades i yttranden av *riksåklagarämbetet* och *styrelsen för Sveriges advokatsamfund*, att rätten borde äga möjlighet att handlägga dylika åtal som särskilda mål, vilket den med nuvarande lagregler icke kunde.

Lagrådet erinrade bl. a. därom, att RB gäve möjlighet att uppdelat handläggningen av flera åtal under förutsättning att de ej väckts samtidigt och att till särskild rättegång utskilja skadeståndstalan om sådan fördes i brottmål. *Lagrådet* antydde, att man skulle kunna giva ökade möjligheter att uppdelat ett omfattande brottmål i flera delar.

Departementschefen anförde i anledning av *lagrådets* utlåtande:

Visserligen torde de nuvarande reglerna i rättegångsbalken, som tvingar domstolen att företaga flera åtal till gemensam handläggning så snart de väckts samtidigt, icke vara fullt tillfredsställande utformade, men man synes dock icke genom en ändring på denna punkt kunna lösa alla de problem som uppkommer

i särskilt stora rättegångar med åtal för många brott. De straffrättsliga principer som kräver ett enhetligt bedömande av flerfaldig brottslighet kan hindra ett avdömande brott för brott; påföljdens riktiga bestämmande kräver nämligen att alltför långt gående uppdelning av målet undvikas.

I samband med ovannämnda proposition till 1953 års riksdag hade första lagutskottet att behandla två i anledning av propositionen väckta *motioner* (I: 488¹ och II: 604²). I motionerna, vilka voro likalydande, föreslogs utom ändring av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § även ändring av 45 kap. 3 § första stycket. Nämnda lagrum föreslogs få följande lydelse.

Väckas samtidigt åtal mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång, om ej rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner särskild handläggning uppenbart vara lämpligare.

I motionerna anfördes bl. a.:

Lagrådet har i sitt yttrande erinrat om att de processuella olägenheterna av tvåveckorsregeln i extraordinärt vidlyftiga mål i stor utsträckning kunde undvikas genom utnyttjande av de resurser som redan gällande stadganden i rättegångsbalken ställde till förfogande. Dessa vore i tvistemål deldom eller mellandom samt måls särskiljande och i brottmål uppdelning å skilda rättegångar av flera åtal, som ej väckts samtidigt. Vad angår uppdelningen av flera åtal har lagrådet tillika ifrågasatt huruvida icke denna möjlighet skulle kunna vidgas. Av departementschefsuttalandet synes framgå att även departementschefen delar denna uppfattning. Om ock det stora flertalet fall, då uppdelning kan ifrågakomma, täckes av den nuvarande bestämmelsen, kan man dock icke bortse ifrån att en uppdelning kan visa sig ändamålsenlig även i fall, då åtalen väckts samtidigt. Att de särskilda åtalen uppdelas och handläggas för sig kan vara påkallat av den prejudicerande betydelse det ena åtalet har i förhållande till det andra (se 5 kap. 18 § strafflagen). Även i andra fall kan hinder föreligga för handläggning och avgörande av något av åtalen men ej för de övriga (jfr 32 kap. 5 § rättegångsbalken). Enligt vår mening bör det ovillkorliga förbudet i 45 kap. 3 § mot uppdelning av flera åtal, som väckts samtidigt, något mildras.

I sitt utlåtande anförde *första lagutskottet*, att det icke syntes vara påkallat att då genomföra en lagändring i detta hänseende, utan resultatet av rättegångskommitténs arbete i denna fråga borde avvaktas innan ytterligare åtgärder vidtoges.

Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Kommittén

Att förening av åtal är obligatorisk i de fall, då åtal samtidigt väckts mot någon för flera brott, har såsom framgår av förarbetena främst sin grund i de i strafflagen meddelade bestämmelserna om gemensamt straff vid sammanträffande av brott. Härmed sammanhänger också, att deldom icke kan meddelas i de fall, då i en rättegång handläggas flera åtal mot samme tilltalade, medan däremot sådan dom enligt 30 kap. 4 § kan meddelas be-

¹ av K. G. Ewerlöf och Osc. Werner.

² av Olof Cassel och Henrik Munktell.

träffande någon av flera tilltalade, mot vilka åtal handläggas i en rättegång.

I 4 kap. 1 § strafflagen stadgas, att gemensamt straff skall utmätas då någon dömes för flera brott, evad brotten begåtts genom samma handling eller genom skilda handlingar. Från denna regel finnas emellertid vissa undantag stadgade. Sålunda må enligt samma lagrum för brott, som finnes förskylla böter, bötesstraffet ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl därtill föranleda, och enligt 4 kap. 7 § strafflagen skall, om någon för skilda brott förskyllt avsättning eller suspension och allmänt straff, straffen ådömas jämte varandra. Vidare skall enligt 2 § första stycket särskilda böteslagen normerade böter eller böter vilka enligt särskilda författningar ådömas och ej må förvandlas alltid ådömas särskilt. Även i 8 § lagen om disciplinstraff för krigsmän finnas vissa undantag stadgade från regeln om gemensamt straff. Som framgår av processlagberedningens motivering till 45 kap. 3 § och 30 kap. 4 § ha emellertid undantagen från denna regel ej ansetts påkalla, att möjlighet öppnades vare sig till särskiljande av flera samtidigt väckta åtal mot en tilltalad eller till deldom beträffande något av flera åtal mot samme tilltalade. I detta sammanhang bör emellertid observeras att rätten ej måste till en rättegång förena flera åtal mot en tilltalad, om åtalen väckts vid olika tidpunkter, och att om flera åtal mot samme tilltalade kumulerats enligt den fakultativa regeln i 45 kap. 3 § andra stycket, rätten har möjlighet att åter särskilja åtalen. Vare sig åtalen från början handlagts i skilda rättegångar eller förenats enligt sistnämnda stadgande och därefter åter särskilts, kan rätten meddela dom beträffande varje åtal för sig och detta även om vid samtidigt avgörande av åtalen gemensamt straff skolat ådömas.¹ I dylika fall får rätten, om det gäller frihetsstraff, med tillämpning av bestämmelserna i 4 kap. 3 eller 4 §§ strafflagen i senare rättegång undanröja den första straffbestämningen och för samtliga brott ådöma gemensamt straff, vilket skall så bestämmas som om den domde varit på en gång för dem lagförd.

Regeln om obligatorisk förening av flera samtidigt väckta åtal mot samme tilltalade och förbudet mot deldom rörande något av flera i en rättegång handlagda åtal mot samme tilltalade torde ha bidragit till att flera av de processer, som i förevarande sammanhang uppmärksammas, blivit så vidlyftiga som varit fallet och därmed även till de olägenheter, som enligt vad ovan berörts äro förenade med dylika processer. Såsom i ovannämnda motioner utvecklats medför RB:s reglering av dessa frågor olägenheter även i andra hänseenden. I motionerna påpekades bl. a., att hinder kunde föreligga för handläggning och avgörande av något av åtalen men ej för de övriga. Som ett exempel härpå vill kommittén anföra det fallet, att en person samtidigt åtalas för dels ett brott, som förskyller frihetsstraff, och, om den tilltalade är ämbetsman, därjämte avsättning, och dels ett deklarationsbrott, och att bedömandet av sistnämnda brott är beroende av anförda taxeringsbesvär. Efter-

¹ Jfr Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB s. 234.

som rätten ej har möjlighet att särskilja åtalen eller meddela deldom beträffande förstnämnda brott, måste hela målet förklaras vilande i avbidan på utgången av taxeringsprocessen. Den tilltalade kan alltså om RB:s regler strikt tillämpas icke dömas till frihetsstraff och, om han är ämbetsman, avsättas förrän taxeringsbesvären slutligen avgjorts. Om i angivna exempel deklaraionsbrottet förskyller böter, finns det ej heller någon straffrättslig grund för ett samtidigt avgörande, eftersom bötesstraffet vid deklaraionsbrott utgöres av normerade böter, vilka alltid skola ådömas särskilt.

Av det anförda torde framgå att RB:s reglering av rättegången, då flera åtal skola handläggas mot samme tilltalade, lider av vissa brister. Ett sätt att till någon del avhjälpa dessa vore att med bibehållande av reglerna i 45 kap. 3 § genom ändring av 30 kap. 4 § införa möjlighet till deldom även i nu avsedda fall. Enligt 45 kap. 14 § kunde rätten då utsätta särskild huvudförhandling beträffande del av saken, som finge avgöras genom sådan deldom. Motsvarande problem har för tvistemålen del lösts på detta sätt (se 14 kap. 1 §, 17 kap. 4 § samt 42 kap. 13 och 20 §§; jfr PLB II s. 190). Av skäl, som torde framgå av det följande, äro emellertid reglerna i 45 kap. 3 § behäftade med vissa brister, vilka ej skulle avhjälpas genom att möjlighet infördes till dylik deldom. Kommittén har därför ansett det vara lämpligare att i samband med omarbetning av sistnämnda lagrum i vissa hänseenden utvidga möjligheterna till handläggning i olika rättegångar av flera åtal mot samme tilltalade. Genom en sådan lagändring uppnås i praktiken detsamma, som skulle vinnas genom en bestämmelse om deldom. Med hänsyn härtill synas skäl ej föreligga till ändring av 30 kap. 4 §.

De straffrättsliga överbäganden, som legat till grund för regeln i 45 kap. 3 § första stycket om kumulation av flera åtal, som samtidigt väckts mot samme tilltalade, synas tala till förmån för gemensam handläggning av flera åtal mot samme tilltalade även i det fall, att åtalen väckts vid olika tidpunkter. Ur straffrättslig synpunkt föreligger ingen principiell skillnad mellan de båda fallen. Ur rent processuell synpunkt kan visserligen synas föreligga skäl att skilja mellan de fall, då åtalen väckts samtidigt, och övriga fall. Om längre tid förflutit mellan tidpunkterna för två åtals väckande, har rätten i regel redan utsatt huvudförhandling beträffande det första åtalet, då det senare anhängiggöres. För att möjliggöra förening av åtalen måste kanske då den redan utsatta huvudförhandlingen inställas, vilket kan vara olämpligt. Å andra sidan tala, som framgår av den tidigare redogörelsen för olägenheterna av alltför vidlyftiga rättegångar, starka processuella lämplighets-skäl för att möjlighet i vissa fall öppnas till särskild handläggning av olika åtal mot samme tilltalade, även om åtalen väckts samtidigt. Olägenheterna av att gemensamt straff i sådana fall ej kan bestämmas förrän i en senare rättegång synas ej vara större, då åtalen väckts samtidigt än då åtalen väckts vid olika tidpunkter.

Sammanfattningsvis torde kunna sägas att gällande regler fästa större avseende vid tidpunkten för de olika åtalens väckande än som i och för sig betingas av straffrättsliga eller processuella hänsyn. Vare sig åtalen väckts

samtidigt eller ej synes det i allmänhet ur såväl straffrättslig som processuell synpunkt lämpligast att flera åtal mot samme tilltalade handläggas i en rättegång. Likaså torde det i regel vara lämpligast att åtal mot flera för att ha tagit del i samma brott handläggas i en rättegång oavsett tidpunkten för åtalens väckande. Huvudregeln bör därför vara, att då åtal väckts mot någon för flera brott eller mot flera för att ha tagit del i samma brott, åtalen skola handläggas i en rättegång.

Denna regel bör emellertid ej göras undantagslös. Hänsyn bör kunna tagas till omfattningen av utredningen rörande de olika åtalen. Är processmaterialet osedvanligt omfattande och kan huvudförhandlingen beräknas pågå flera veckor, synes uppdelning av åtalen på olika rättegångar i regel böra ske, såvida icke starka skäl kunna åberopas mot en uppdelning, t. ex. att de olika brotten äga nära samband med varandra. I vissa fall, såsom t. ex. då under huvudförhandlingen befinnes att hinder föreligger för avgörande av en åtalspunkt, kunna kostnadsskäl tala för att huvudförhandlingen fortsättes beträffande övriga åtalpunkter. Även andra omständigheter kunna som ovan exemplifierats föranleda att särskild handläggning bör ske beträffande någon eller några åtalpunkter.

Med hänsyn till de stora nackdelar, vilka ur skilda synpunkter äro förenade med en alltför långt gående uppdelning av åtalen i nu ifrågavarande fall, bör emellertid undantagsregeln utformas restriktivt. Kommittén föreslår därför, att särskild handläggning skall kunna ske endast om rätten finner sådan uppenbart lämpligare. Vid bedömande härav skall rätten taga hänsyn till samtliga såväl processuella som straffrättsliga omständigheter, vilka kräva beaktande.

Särskiljande av åtalen bör kunna ske när som helst under rättegången. Har rätten vid åtalens väckande enligt huvudregeln beslutat om handläggning i en rättegång av flera åtal, bör rätten alltså senare under rättegången kunna förordna om särskild handläggning beträffande något eller några av åtalen, om rätten då finner sådan uppenbart lämpligare.

Med hänsyn till att domstolarna ej torde vara betjänta av att i här avsedda fall uppdelna åtalen i större utsträckning än som påkallas av ovan anförda omständigheter, anser kommittén risk för missbruk av den föreslagna regeln ej behöva befaras.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat *förslag till ändrad lydelse av 45 kap. 3 § rättegångsbalken*, vilket förslag ingår i bilaga G till denna p.m.

Om regeln i lagrummets andra stycke bibehölles oförändrad, skulle den efter ändringarna i första stycket komma att avse endast det fall, att åtal väckts mot flera för skilda brott. Kommittén har ansett detta fall böra uttryckligen angivas i lagtexten och därför omarbetat andra stycket på sätt framgår av förslaget till lagtext.

D. Mellandom

Inom kommittén har även övervägts huruvida en uppdelning av brottmålsprocessen skulle kunna ske genom införande av regler om mellandom i skuldfrågan. Till detta spörsmål återkommer kommittén här nedan i samband med behandlingen av de speciella problem, som uppkomma i sådana brottmål, där rätten efter genomförd förhandling i skuldfrågan beslutar om sinnesundersökning av den tilltalade eller om inhämtande av annat utlåtande för bestämmande av påföljd för brottet. Av skäl, som därvid komma att redovisas, har kommittén ansett sig ej böra föreslå införande av mellandom i brottmål.

Åtgärder för att underlätta handläggningen av vidlyftiga mål

Vilka åtgärder som än genomföras i syfte att motverka uppkomsten av alltför vidlyftiga mål, torde det aldrig helt kunna undvikas att mycket vidlyftiga mål, såväl tvistemål som brottmål, förekomma. Lagstiftningsarbetet bör därför enligt kommitténs mening ej begränsas till åtgärder, som avse att motverka uppkomsten av vidlyftiga mål, utan det bör jämväl undersökas, huruvida gällande regler taga tillbörlig hänsyn till de speciella problem, som uppstå vid handläggningen av sådana mål. Kommittén upptager i det följande detta spörsmål till granskning.

A. Avbrott och uppskov i huvudförhandling samt fortsatt och ny huvudförhandling

Gällande bestämmelser

RB:s grundsatser om muntlighet, omedelbarhet och koncentration innebära i korthet, att det material, som skall utgöra grundval för domen, skall framläggas för rätten i muntlig form, att rättens avgörande skall grundas omedelbart å detta muntligen framlagda material och att den förhandling, vid vilken materialet framlägges, skall slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i vart fall vid rättegångstillfällen, som ligga varandra så nära i tiden att rättens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad, när målet avgöres.

Stadganden om huvudförhandling i underrätt ha givits i 43 kap. RB såvitt angår tvistemål och i 46 kap. såvitt angår mål, vari föres allmänt åtal. Rörande övriga brottmål ges stadganden i 47 kap. väsentligen genom hänvisningar till 46 kap. Reglerna i 43 och 46 kap. äro i huvudsak tillämpliga jämväl å huvudförhandling i hovrätt och högsta domstolen (50 kap. 15 §, 51 kap. 15 § och 55 kap. 15 §).

Enligt 43 kap. 1 § och 46 kap. 1 § skall rätten, då målet uppropas, inhämta upplysning, huruvida hinder möter för målets företagande till slutlig handläggning.

I 43 kap. 2 § äro för tvistemålens del och 46 kap. 2 § för brottmålen del uppräknade vissa omständigheter, som utgöra dylikt hinder. Möter hinder för målets företagande till slutlig handläggning, skall huvudförhandlingen

inställas och utsätts till annan dag. Kan det antagas, att hindret kommer att undanröjas före handläggningens slut, må dock huvudförhandling hållas.

Möter mot huvudförhandling i tvistemål hinder, som avses i 43 kap. 2 §, må likväl enligt 43 kap. 3 § första stycket förhandlingen påbörjas, om det kan antagas, att denna kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, d. v. s. återupptagas till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, och tillika uppdelningen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen. För brottmålsens del finns i 46 kap. 3 § första stycket en motsvarande regel, som dock äger tillämpning endast å vissa av de i 46 kap. 2 § uppräknade hindren.

Enligt 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § gäller som allmän regel för såväl tvistemål som brottmål, att huvudförhandling såvitt möjligt skall fortgå utan avbrott. Påbörjad huvudförhandling får uppskjutas endast under vissa särskilt angivna förutsättningar. Dessa förutsättningar äro antingen att förhandlingen ägt rum enligt nyss berörda regler i första stycket av 43 kap. 3 § eller 46 kap. 3 § eller att efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller att rätten eljest finner uppskov oundgängligen nödvändigt för utredningen. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. För brottmål stadgas dessutom, att om den tilltalade är häktad, förhandlingen skall återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Om uppskov meddelas, kan den vidare handläggningen bli antingen en fortsatt huvudförhandling eller en ny huvudförhandling. Här om stadgas i andra stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Enligt Kungl. cirkulär den 5 juni 1953 till rikets underrätter åligger det underrätt, som utsatt fortsatt huvudförhandling att hållas senare än i första punkten av sistnämnda båda stadganden föreskrives, att skyndsamt göra anmälan därom till hovrätten.¹

Före lagändringen den 5 juni 1953 hade stadgandena följande lydelse.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande och hava de domare, som då sitta i rätten, övervarit den tidigare handläggningen,² må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas.

¹ Från cirkulärets tillkomst t. o. m. 1954 års utgång har sådan anmälan gjorts endast beträffande ett mål (mål nr 14 i bilaga A).

² Beträffande anledningen till borttagandet av bestämmelsen om att domarna vid fortsatt huvudförhandling skola ha övervarit den tidigare handläggningen se nedan s. 35.

Skillnaden mellan fortsatt och ny huvudförhandling framgår av 43 kap. 13 § och 46 § kap. 13 §, vilka ha följande lydelse.

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Från föreskriften om upptagande på nytt vid ny huvudförhandling av förut upptagen bevisning har för ett särskilt fall gjorts ett undantag. I anslutning till en regel i 41 a § sinnessjuklagen att beslut om sinnesundersökning ej må meddelas, med mindre den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått densamma, stadgas sålunda i samma lagrum följande.

Har beslut om sinnesundersökning meddelats sedan målet förekommit vid huvudförhandling, erfordras ej vid ny huvudförhandling, att tidigare upptagen bevisning ånyo upptages, så framt ej särskilda skäl därtill äro.

Enligt 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § RB gäller för såväl tvistemål som brottmål, att dom skall, om huvudförhandling ägt rum, grundas å vad som förekommit vid huvudförhandlingen. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Här bör också omnämnas följande för allmän underrätt gällande bestämelse i 1 kap. 15 § första stycket.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen eller kräver ett måls handläggning mera än en dag, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd.

Ur förarbetena

Processlagberedningen anförde i motiveringen till 43 kap. 3 § bl. a.:

Ett tillämpande utan undantag av de i 2 § givna reglerna skulle i vissa fall medföra onödiga besvär och kostnader. Stundom bör, även om hinder möter mot huvudförhandlings slutförande i ett sammanhang, förhandling i viss utsträckning äga rum.

Såsom framgår av 11 § kan vid uppskov med huvudförhandlingen denna å senare dag fortsättas utan ny huvudförhandling, om målet återupptages inom två veckor och de domare, som då sitta i rätten, övervarit den tidigare handläggningen. Kan det antagas, att då målet ånyo företages, dessa förutsättningar skola vara för handen, må huvudförhandlingen påbörjas utan hinder av att den ej kan omedelbart föras till slut. Förutsättning härför är dock, att uppdelning av förhandlingen kan ske utan olägenhet för utredningen. Har t. ex. part eller vittne uteblivit och kan den övriga bevisningen ej fullt utnyttjas, med mindre den uteblivne samtidigt höres, bör huvudförhandlingen ej påbörjas.

I motiveringen till 43 kap. 11 § första och andra styckena anförde *processlagberedningen*:

Med hänsyn till vikten av koncentration i förfarandet är det nödvändigt, att påbörjad huvudförhandling endast i undantagsfall uppskjutes. Anledning till uppskov kan föreligga, då förhandling enligt 3 § första stycket företagits, ehuru rätten från början insett, att förhandlingen ej kunde slutföras i ett sammanhang, men antagit, att målet kunde återupptagas och slutföras inom två veckor efter den första förhandlingens slut. Uppskov kan vidare bli erforderligt, då under handläggningen nytt viktigt skäl anföres och motparten måste ha tid att bemöta detsamma eller då kännedom vinnes om nytt viktigt bevis, som ej omedelbart kan förebringas. Även i andra fall kan uppskov vara nödvändigt, t. ex. då rätten enligt 2 § sista stycket påbörjat huvudförhandling under antagande, att förefintligt hinder mot förhandlingens slutförande skulle undanröjas, och detta antagande visar sig oriktigt eller då parten i tro att den av honom åberopade bevisningen skulle vara tillfyllest underlåter att förebringa ytterligare bevisning, som är att tillgå, och den åberopade bevisningen vid huvudförhandlingen ej ger det resultat, som parten skäligen kunnat vänta. Det är emellertid uppenbart, att bestämmelsen skall tolkas strängt och uppskov medgivas, endast då det är oundgängligen nödvändigt. Den omständigheten, att parterna förena sig i begäran om uppskov, är icke i och för sig avgörande. Har uppskov blivit nödvändigt genom någon parts försummelse, t. ex. underlåtenhet att före huvudförhandlingen uppgiva viktigt bevis, kan enligt 18 kap. 6 och 7 §§ parten och hans ombud förpliktas att ersätta genom uppskovet vållad rättegångskostnad. Ett annat motiv för parterna att söka undvika uppskov ligger i den av andra skäl meddelade föreskriften, att om målet uppskjutes utöver två veckor, huvudförhandlingen skall upprepas.

I allmänhet bör, då uppskov äger rum, målet kunna slutföras vid det senare rättegångstillfället. Det är av vikt, att rätten möjliggör detta genom att utsätta den senare förhandlingen till lämplig tidpunkt och vidtaga de ytterligare åtgärder, som kunna erfordras. Endast i sällsynta undantagsfall bör ytterligare uppskov kunna beviljas.

Därest av anledning, som ovan nämnts, uppskov med huvudförhandlingen är oundgängligen nödvändigt, bör målet om möjligt åter upptagas inom sådan tid, att rättens ledamöter kunna antagas vid den senare förhandlingen säkert minnas vad vid den tidigare förhandlingen förekommit. Företages målet ånyo inom dylik tid, kan detta material omedelbart läggas till grund för domen, och den nya förhandlingen behöver omfatta endast den ytterligare utredning, som erfordras. En förutsättning härför är, att vid den senare förhandlingen ej deltagar någon domare, som icke övervarit den tidigare förhandlingen. Den omständigheten, att vid den tidigare handläggningen någon domare haft säte i rätten, som ej är närvarande vid den senare, hindrar däremot ej, att förhandlingen på angivna sätt fortsättes. Äger uppskjuten förhandling rum senare än nu nämnts eller har ny domare tagit säte i rätten, måste materialet från den tidigare förhandlingen i regel förebringas ånyo. Av denna ordning följer, såsom antytts vid 3 §, att då vid upprop av målet finnes, att förhandlingen ej kan slutföras i ett sammanhang, huvudförhandling dock må äga rum, om målet kan återupptagas inom nu ifrågavarande tid. Skulle längre uppskov bli erforderligt, måste huvudförhandlingen i allmänhet inställas. Angående längden av den tid, inom vilken förhandlingen utan nytt framläggande av materialet bör få fortsättas, kunna delade meningar råda. Processkommissionen föreslog en tid av sju dagar. Såsom framhållits i flera av de avgivna yttrandena torde denna tid emellertid vara alltför kort. Särskilt vid häradsrätt, där nämnd skall deltaga, måste, om bestämmelserna om fortsättande av förhandlingen skola få någon egentlig betydelse, tiden göras längre. Då enligt föreliggande förslag bevisningen skall protokolleras i större omfattning än processkommissionen förutsatt, ha även möjligheterna att bevara processmaterialet ökat. Å andra sidan kräver omedelbarheten, att icke tiden bestämmes så lång, att prövningen ej kan ske i huvudsak på grund av domarens minnesbild av handläggningen utan måste till övervägande del

grundas å den skriftliga uppteckningen. En utväg vore att i varje fall överlämna åt rätten att med hänsyn till utredningens beskaffenhet bestämma tidens längd. Den ordning är emellertid förenad med betydande olägenheter. Den skulle vara svår att tillämpa och skulle kunna föranleda olika praxis vid skilda domstolar; den skulle även innebära fara för att uppskovsväsendet vinner insteg. Frågan, huruvida förhandlingen skall fortsättas eller ny handläggning skall äga rum, har för övrigt sin största betydelse med avseende å bevisningens förebringande, och i detta hänseende ger 13 § rätten viss befogenhet att förfara efter omständigheterna. Även då ny förhandling hålles, kan sålunda rätten stundom föreskriva, att någon del av bevisningen ej behöver upptagas ånyo utan kan förebringas genom protokollet. Med hänsyn till nu anförda omständigheter har i förslaget tiden bestämts till två veckor. Uppskjuten förhandling, som äger rum inom denna tid och utan att ny domare tagit säte i rätten, har i förslaget benämnts fortsatt förhandling. Eljest föreligger ny förhandling. Av bestämmelsen rörande fortsatt förhandling framgår, att även då målet uppskjutes mera än en gång den slutliga handläggningen måste påbörjas inom två veckor från den första förhandlingens slut. Vare sig fråga är om fortsatt eller ny huvudförhandling, skall denna utsättas att äga rum så snart lämpligen kan ske med beaktande av att syftet med uppskovet vinnes.

I *processlagberedningens förslag* hade 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 § samma lydelse som gällande lag utom såtillvida att bevis förklarades skola upptagas ånyo vid ny huvudförhandling, »om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet.» Beredningen anförde i motiven under 43 kap. 13 § bl. a.:

Vid fortsatt huvudförhandling, d. v. s. då målet återupptages inom två veckor från den första förhandlingens slut och rättens sammansättning är oförändrad, kan såsom redan berörts vad vid den tidigare förhandlingen förekommit utan vidare läggas till grund för avgörandet. Handläggningen kan därför anknyta till den tidigare behandlingen och begränsas till det nya material, som är att tillgå. Om det finnes lämpligt, kan emellertid rätten förordna, att redogörelse skall lämnas för vad förut förekommit eller att visst material skall ånyo förebringas.

Enligt processkommissionens förslag skulle, då uppskjutet mål ej företogs till handläggning senast å sjunde dagen efter den, då handläggningen avbröts, hela handläggningen upprepas. Hade protokoll förts rörande bevisning, som upptagits vid den föregående handläggningen, skulle dock protokollet få användas som bevis, såvida ej rätten för målets utredning funne nödvändigt, att bevisningen ånyo upptoges, och detta kunde ske. Protokoll över syn skulle dock alltid kunna användas som bevis. I åtskilliga av de avgivna yttrandena gjordes anmärkningar mot kommissionens förslag i denna del. Därvid framhölls bland annat, att de föreslagna reglerna, som säkerligen skulle bliva svåra att upprätthålla, i viss mån vore ägnade att äventyra utredningen samt att de skulle i hög grad fördyra rättegången och medföra ökat besvär för rätten och parterna. Riksdagen uttalade i denna fråga, att en föreskrift om upprepande av förhandlingen vore ett av de verksammaste medlen att trygga koncentration i förfarandet och att i detta hänseende viss frihet borde medgivnas domstolarna att förfara på lämpligast sätt. I föreliggande förslag har frågan om förhandlingens upprepande i viss mån kommit i annat läge, då ny huvudförhandling erfordras, allenast om uppskovet varit längre än två veckor och vidare all muntlig bevisning skall upptagas i protokollet. Med hänsyn till dessa omständigheter torde riksdagens önskemål lämpligen kunna tillgodoses genom att vid ny huvudförhandling målet skall företagas till fullständig handläggning och att bevis, som upptagits vid den tidigare förhandlingen, skall upptagas ånyo, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Då bevis ej upptages ånyo, skall det förebringas

genom föredragning av protokoll eller andra handlingar rörande bevisupptagningen. Huruvida förnyat upptagande saknar betydelse, har rätten att bedöma med hänsyn till bevisningens beskaffenhet och övriga omständigheter i målet. Om t. ex. sakkunnig, som hörts muntligen, härvid bekräftat ett av honom avgivet skriftligt utlåtande och besvarat de frågor, som funnits erforderliga, eller om parterna ej haft något att erinra mot de uppgifter, som lämnats av ett vittne, torde i regel bevisningen utan skada för utredningen kunna förebringas genom protokollet. Hänsyn måste även tagas till hur lång tid, som förflutit från bevisupptagningen. Äger den nya förhandlingen rum inom jämförelsevis kort tid därefter, kan rätten i viss utsträckning taga hänsyn till vad vid den omedelbara bevisupptagningen förekommit, även om detta ej framgår av protokollet. Då längre tid förflutit, måste däremot i regel bevisningen återupptagas. Stadgandet får nämligen icke leda till att bevisprövningen sker enbart på grund av protokollet. Har huvudförhandlingen uppskjutits mera än en gång och har ny huvudförhandling blivit erforderlig därför att längre tid än två veckor förflutit mellan den första förhandlingens slut och målets upptagande till slutlig förhandling, måste även materialet från den mellanliggande förhandlingen upprepas.

Beträffande 46 kap. 13 § anförde beredningen i motiven endast, att paragrafen helt överensstämde med 43 kap. 13 §, samt att det låge i sakens natur, att särskilt i grövre brottmål förnyat upptagande av bevisningen oftare än i tvistemål kunde finnas erforderligt.

Lagrådet erinrade vid 35 kap. 13 §, att enligt nämnda lagrum för återupptagande av bevis i där åsyftade fall uppställdes den fordran, att sådant upptagande funnes vara av betydelse, samt hemställde, att avfattningen i 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 § bleve densamma. På grund härav erhöi i *propositionen* sistnämnda båda lagrum den slutliga lydelsen.

Ur *förarbetena till 41 a § sinnessjuklagen* må här redovisas följande.

I motiveringen till sitt förslag till lag om ändring i vissa delar av sinnessjuklagen (SOU 1944: 10 s. 394—396) anförde *processlagberedningen* bl. a.:

I nya RB förutsättes, att fråga, för vars bedömande kräves särskild fackkunskap, i allmänhet skall utredas redan innan målet företages till huvudförhandling. Enligt 23 kap. 14 § nämnda balk äger undersökningsledare i brottmål att under förundersökningen inhämta yttrande av sakkunnig. Därest myndighet eller tjänsteman enligt sin ämbetsinstruktion är skyldig att tillhandagå åklagare eller polismyndighet med sakkunnigt yttrande, kan undersökningsledaren direkt hos vederbörande göra framställning därom; i annat fall har han att hos rätten framställa begäran om inhämtande av yttrande. Sedan åtal väckts, kan rätten enligt 45 kap. 12 § självmant inhämta yttrande av sakkunnig, innan den utsätter målet till huvudförhandling.

I motiven till nya RB har beredningen framhållit (s. 292 och 475), att omförmälda bestämmelser angående rätt att inhämta yttrande från sakkunnig vore av särskild betydelse, då fråga vore om undersökning av den misstänktes sinnesskaffenhet. För vinnande av koncentration i målets behandling borde sådan undersökning såvitt möjligt vara verkställd före huvudförhandlingen, och i regel syntes vara lämpligast, att den skedde redan under förundersökningen. Vid lagrådets behandling av förslaget till ny rättegångsbalk anmärktes vid granskningen av 23 kap. 14 §, att beredningens ovannämnda yttrande lätt kunde tydas så, att beredningen velat avvika från gällande rätts ståndpunkt i fråga om förutsättningsarna för förordnande om sinnessundersökning i brottmål. I samband därmed framhöi *lagrådet*, att det endast då övertygande bevisning förebragts mot den miss-

tänkte vore försvarligt att förlänga häktningstiden för att få en undersökning verkställd eller att förordna, att icke häktad tilltalad skulle för undersökning intagas å sinnessjukhus. Då emellertid beredningens yttrande ej behövde innebära mera än att i alla fall, i vilka det vore klart att den misstänkte förövat gärningen, undersökning borde ske före huvudförhandlingen, ansåg sig lagrådet på denna punkt kunna lämna förslaget utan anmärkning. I propositionen med förslag till ny rättegångsbalk uttalade departementschefen sin anslutning till lagrådets utveckling av innebörden i 23 kap. 14 §; undersökning av misstänkts sinnesbeskaffenhet borde ej äga rum, innan övertygande bevisning förebragts om att han förövat den gärning, som lades honom till last.

Spörsmålet, på vilket stadium i målet sinnesundersökning bör äga rum, har upptagits även i strafflagberedningens den 31 december 1942 avgivna betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser och sinnesundersökning m. m. (S. O. U. 1942: 59). I detta betänkande, som behandlar frågan uteslutande från den nuvarande rättegångsordningens [d. v. s. äldre RB:s] synpunkt, framhålles (s. 197), att åtskilliga skäl talade för att beslut om sinnesundersökning borde kunna meddelas innan utredningen slutförts och målet överlämnats, blott det genom den tilltalades erkännande eller eljest vore klarlagt, att brottslig gärning föreläge. Strafflagberedningen finner dock en sådan anordning vara förbunden även med nackdelar och uttalar sig med hänsyn därtill för ett bibehållande av rådande praxis, enligt vilken sinnesundersökning beslutas först sedan all utredning i målet slutförts.

Som det huvudsakliga syftet med sinnesundersökning i brottmål är att utröna, om den misstänkte led av sinnesrubbing vid tiden för den ifrågavarande gärningens begående, och bedömandet härav kan försvåras efter hand som tiden går, är det, som framhålles i strafflagberedningens betänkande, ej minst med hänsyn till läkarens arbete önskvärt, att undersökningen kan påbörjas snarast möjligt. Ur processuell synpunkt är det också av vikt, att undersökningen kan verkställas före huvudförhandlingen. Å andra sidan bör, som lagrådet erinrat, beslut om sinnesundersökning icke meddelas, med mindre domstolen finner utrett, att den misstänkte begått gärningen. Under vissa omständigheter är, såsom ovan anmärkts, sinnesundersökning obligatorisk; i andra fall kräves emellertid dessutom, att domstolen finner anledning till antagande, att den misstänkte vid gärningens begående icke varit fullt tillräknelig. I sistnämnda fall bör rätten följaktligen, innan den förordnar om sinnesundersökning, hava tillgång ej blott till övertygande bevisning om den misstänktes gärningsmannaskap utan ock till utredning angående den misstänktes person och de närmare omständigheterna vid brottets begående. Med hänsyn till det nu anförda synes någon allmän regel om, i vilket skede av brottmålsförfarandet rätten skall fatta ståndpunkt till frågan om sinnesundersökning, icke lämplig. Råder tvekan vare sig om den misstänktes skuld eller om behovet av sinnesundersökning, bör frågan uppenbart behandlas inför fullsuttent rätt vid huvudförhandlingen i målet. Förekommer icke sådan tvekan, bör där emot förordnande om sinnesundersökning kunna allt efter omständigheterna meddelas antingen under förundersökningen eller, efter åtalet, vid målets beredande till huvudförhandling. — — —

Därest förordnande om sinnesundersökning meddelas först sedan målet förekommit vid huvudförhandling, torde det på grund av föreskrifterna i 46 kap. 11 § nya RB i regel bliva nödvändigt, att ny huvudförhandling äger rum, sedan läkarutlåtandet inkommit. Under förarbetena till nya RB anmärktes från vissa håll, att det i sådant fall skulle innebära en onödig omgång att vid den nya huvudförhandlingen upprepa allt som förekommit vid den tidigare förhandlingen; rätten hade redan genom beslutet om sinnesundersökning fattat ståndpunkt till frågan, huruvida den tilltalade kunde anses övertygad om den åtalade gärningen. Det ifrågasattes ock, om icke med hänsyn därtill rätten vid den första huvudför-

handlingen borde meddela en formlig sakerförklaring. Häremot anfördes emellertid bland annat, att rätten därigenom skulle avskäras från möjligheten att beakta material, som tillkommit efter sakerförklaringen. Enligt beredningens uppfattning erfordras ej heller för det avsedda syftet, att sakerförklaring äger rum. Ehuru det ståndpunktstagande till skuldfrågan, som innefattas i beslutet om sinnesundersökning, icke är slutgiltigt, torde likväl redan detta beslut i allmänhet göra ett återupptagande av utredningsmaterialet i denna del överflödigt; huruvida det i 46 kap. 13 § nya RB medgivna undantaget från huvudregeln avser nu ifrågavarande fall synes emellertid ovisst. Med hänsyn härtill torde i 49 § sinnessjuklagen böra upptagas uttrycklig föreskrift att, om beslut om sinnesundersökning meddelats först sedan målet förekommit vid huvudförhandling, bevis som då upptagits därom, att den tilltalade begått gärningen, sedermera ej behöver upptagas på nytt, såframt ej särskilda skäl föranleda därtill. Som sådant särskilt skäl torde böra anses, att omständigheter tillkommit, som kunna inverka på värderingen av det tidigare förebragta materialet. Av betydelse i detta hänseende är ock, om den tilltalade eller hans försvarare, under vidhållande av, att den tilltalade är oskyldig, framställa begäran om förnyad bevisupptagning.

Beredningen föreslog i 49 § första stycket sinnessjuklagen ett stadgande av nyss angivet innehåll.

I *det till lagrådet remitterade förslaget* upptogs i en ny paragraf, betecknad 41 a §, ett stadgande med i sak samma innehåll som det av beredningen föreslagna.

Lagrådet yttrade: .

Då beslut om sinnesundersökning meddelats, sedan målet förekommit vid huvudförhandling, erfordras ej, enligt vad i paragrafens andra stycke föreskrives, vid ny huvudförhandling, att tidigare upptagen bevisning därom, att den misstänkte begått gärningen, ånyo upptages, så framt ej särskilda skäl därtill äro. Härav synes följa, att annan bevisning, som förekommit vid huvudförhandlingen, alltid skall ånyo upptagas vid den senare förhandlingen. En dylik upprepning av bevisningen torde emellertid icke alltid vara erforderlig. Att ånyo upptaga t. ex. bevisning, som genom hörande av förundersökare eller annorledes förebringats rörande den misstänktes personliga förhållanden, synes i vissa fall vara onödigt. Det kan för övrigt vara svårt att uppdraga en klar gräns mellan den del av utredningen, som utgör bevis om att den misstänkte begått gärningen, och övrig bevisning i målet. Eftersom enligt förslaget bevisning skall upptagas ånyo, så framt särskilda skäl därtill äro, kan rätten föreskriva förnyad bevisupptagning i alla de fall, då bevisomedelbarhet finnes vara av betydelse för målets avgörande. Med hänsyn härtill möter ej någon betänklighet mot att bestämmelsen jämkas så, att rätten erhåller frihet att beträffande all bevisning avgöra, huruvida den skall upprepas eller icke.

I *propositionen* erhöll stadgandet den slutliga lydelsen.

Ur *förarbetena till lagen den 5 juni 1953 om ändrad lydelse av 43 kap 11 § och 46 kap. 11 § rättegångsbalken* vill kommittén redovisa följande.

I den *promemoria*, som låg till grund för lagändringen, redogjordes för vissa av de olägenheter, vilka vid handläggning av mycket vidlyftiga mål voro förenade med skyldigheten att hålla ny huvudförhandling, när efter uppskov mål icke kunnat återupptagas till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande. Härefter anfördes i *promemorian*:

Det synes på grund härav böra övervägas, om det icke är möjligt att något lätta på ovillkorligheten hos förevarande tidsgräns. Förutsatt att man icke efterger kravet på att de domare, som sitta i rätten vid den senare förhandlingen, skola ha övervarit den tidigare handläggningen, synes det icke böra föranleda betänkligheter att ge rätten möjlighet att för sällsynta undantagsfall något överskrida tidsgränsen. Såsom framgår av det föregående uttalade processlagberedningen i detta hänseende, att en utväg vore att i varje fall överlämna åt rätten att med hänsyn till utredningens beskaffenhet bestämma tidens längd, men ansåg beredningen denna utväg vara förenad med betydande olägenheter, enär den skulle vara svår att tillämpa, föranleda olika praxis vid skilda domstolar och innebära fara för att uppskovsväsendet vunne insteg. Med hänsyn till vikten av de principer, främst omedelbarhetsprincipen, varå förevarande stadganden grundas, torde man ej heller kunna ifrågasätta att införa en sådan regel. En mera begränsad jämkning synes emellertid — med de erfarenheter man nu har från fem års tillämpning av rättegångsbalken — ej behöva medföra några risker för missbruk. Det bör erinras att det även med den nuvarande tvåveckorsregeln kan förekomma att det förflyter avsevärd tid, kanske månader, mellan huvudförhandlingens början och domen och att en förskjutning i undantagsfall av tidsgränsen för fortsatt huvudförhandling därför icke har någon så avgörande betydelse. Om längden av en rättegång beror på att denna avser en mängd olika brott, kan det visserligen under vissa omständigheter vid ett nödtvunget avbrott gå att undvika olägenheterna av tvåveckorsregeln genom att rätten meddelar dom rörande de brott, som hunnit behandlas, och med stöd av 45 kap. 3 § särskiljer återstoden till ny huvudförhandling, men dessa möjligheter stå icke alltid till buds, och ifrågavarande olägenheter kunna dessutom tänkas uppstå även när det icke är fråga om flerfaldig brottslighet.

En lämplig lösning synes vara att, med bibehållande av huvudregeln i 43 kap. 11 § andra stycket och 46 kap. 11 § andra stycket, därtill foga ett stadgande av innehåll, att huvudförhandling må fortsättas, även om handläggningen återupptages senare än inom två veckor från dagen från första förhandlingens avslutande, under förutsättning att rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter finner synnerliga skäl därtill.

Målets vidlyftighet bör väl icke i och för sig anses utgöra en sådan särskild omständighet som kan motivera att man underlåter att efter ett längre uppskov än två veckor företaga målet till ny huvudförhandling. Ju vidlyftigare målet är, desto större anledning kan tydligen föreligga att kräva en sammanhängande handläggning utan långa uppskov. Men för den händelse det vidlyftiga målet tilldelats särskild domare eller domstolsavdelning som uteslutande arbetsuppgift är tydligen risken mindre för att ett uppskov som är något längre än två veckor skall föranleda att rättens minnesbild av tidigare framlagt processmaterial blir utsuddad, och därför bör det ej vara uteslutet att tillämpa undantagsregeln även beträffande vidlyftiga mål. Som förut antytts har det främst varit risken för nödtvungna avbrott i vidlyftiga mål som ansetts föranleda behov av undantagsregeln. Att alla domarna övervarit den tidigare förhandlingen bör tydligen vara en förutsättning för fortsatt huvudförhandling också vid längre uppskov. Med hänsyn till stadgandet i 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § (jämför 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 §) att domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen, ej må deltaga i domen, torde det dock ej vara erforderligt med särskild föreskrift härom. Det har ifrågasatts att i annat hänseende göra undantagsregelns tillämplighet beroende av domstolens sammansättning och t. ex. ej tillåta överskridande av tvåveckorstiden om nämnd deltagar i handläggningen. Något behov av en sådan regel torde emellertid ej föreligga. Givet är att stadgandet bör tillämpas mycket restriktivt och att det alltid bör vara en förutsättning att fortsatt huvudförhandling icke medför påtagliga olägenheter i jämförelse med ny huvudförhandling.

I promemorian föreslogs andra stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § få följande lydelse.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, där ej rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter finner synnerliga skäl till att handläggningen må ske vid fortsatt huvudförhandling.

I den på grundval av promemorian framlagda propositionen finns en redogörelse för *remissyttranden över promemorian*. Av denna redogörelse må här intagas följande.

»I *samtliga yttranden* över promemorian tillstyrks i princip en jämkning av tvåveckorsregeln. Av flera remissinstanser framhålles emellertid betydelsen av att grunderna för den nya rättegångsordningen icke rubbas; de nya reglerna böra därför betraktas som rena undantagsbestämmelser för sådana fall där avsteg från tvåveckorsregeln är ofrånkomligt.

Behovet av lagändring i enlighet med promemorieförslaget understrykes kraftigast av *styrelsen för föreningen Sveriges häradshövdingar*, som anför:

Den nuvarande ovillkorliga regeln om att ny huvudförhandling skall hållas, därest målet ej återupptages till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, bygger på den uppfattningen att omedelbarheten kräver att icke tiden mellan förhandlingarna blir så lång att prövningen ej kan ske i huvudsak på grund av domarens minnesbild av handläggningen utan måste till övervägande del grundas på skriftlig uppteckning. Denna princip äger utan tvivel sin riktighet. Emellertid lär erfarenheten att minnesbilden av vad som förekommit vid en handläggning kvarstår med tillräcklig tydlighet även sedan längre tid än 14 dagar förflutit från den första handläggningens avslutande. I de ej så sällan förekommande fall då beslut om sinnesundersökning meddelas först sedan målet förekommit till huvudförhandling dröjer det som regel flera månader innan målet på nytt kan återupptagas. Vid den förnyade handläggningen har det emellertid visat sig att minnesbilden av vad som förekommit vid den första handläggningen ofta står så klar för domaren och nämndemännen att en återupprepning av vad som förekommit vid den tidigare förhandlingen framstår såsom tröttnande och onödig. En olägenhet av den nuvarande ordningen föreligger även vid de tillfällen då fortsatt huvudförhandling icke kan utsättas till nästa ting därför att detta på grund av mellankommande helgdag infaller senare än inom två veckor.

Med den erfarenhet styrelsen sålunda har tvekar styrelsen för sin del icke att ansluta sig till det föreliggande förslaget och uttrycka sin uppfattning att ett bestämt behov föreligger att lätta på ovillkorligheten hos den nuvarande tidsgränsen. Styrelsen vill dock understryka önskvärdheten att möjligheten för rätten att överskrida tidsgränsen icke begränsas så snävt som motiven men ej lagtexten synas föranleda då i motiven talas om sällsynta undantagsfall.

Styrelsen tillägger att det också kan ifrågasättas om icke i lagtexten bör närmare angivas vilka omständigheter som må föranleda till att fortsatt huvudförhandling utsättes till dag efter tvåveckorstidens utgång.

Även *Svea hovrätt* tillstyrker förslaget samt yttrar därvid följande.

I vår gällande rättegångsordning äro omedelbarhet och koncentration två viktiga grundprinciper, vilka särskilt för den på fri bevisteori grundade sanningsprövning, som numera råder, äro av största betydelse. Dessa båda principer äga nära samband med varandra, i det att omedelbarhetens tillämpning i hög grad beror på förhandlingens koncentration. Eftersom endast domarens omedelbara iakttagelser få läggas till grund för domen, måste domaren, då målet avgöres, hava i färskt minne allt vad som förekommit under förhandlingen. Ett uppehåll i denna kan medföra en förskjutning till förmån för de senare intrycken och svårigheten att sammanhålla och överblicka förhandlingen i dess helhet ökas med uppehållets längd. — — —

I fråga om vissa mål synes emellertid den stadgade tidsfristen av två veckor för fortsatt huvudförhandling vid sådana händelser, som exemplifieras i den remitterade promemorian, kunna medföra sådana avsevärda kostnader, besvär och olägenheter genom att ny huvudförhandling måste hållas med upprepning av vad som tidigare förevarit under processen, att ett hänsynstagande till dessa omständigheter i undantagsfall — särskilt då viss domare eller domstolsavdelning tilldelats ett mål som uteslutande arbetsuppgift — bör föranleda möjlighet till uppskov om längre tid än två veckor för fortsatt huvudförhandling.

Med hänsyn till det anförda får hovrätten tillstyrka den föreslagna lagändringen. Hovrätten vill emellertid understryka, att det föreslagna stadgandet bör betraktas som en undantagsbestämmelse, betingad av praktiska hänsyn, samt att de för rättegångsbalken grundläggande principerna om omedelbarhet och koncentration ej få anses tillbakasetta genom detsamma. De skäl, som under förarbetena till rättegångsbalken anförts mot uppskov om längre tid än två veckor för fortsatt huvudförhandling, gälla alltså med oförminskad styrka och en lagregel av föreslaget innehåll måste därför tillämpas mycket restriktivt.

Ordförandena i de tre åklagarföreningarna tillstyrker utan reservationer förslaget.

Också enligt *riksåklagarämbetets* mening utgör de föreslagna lagändringarna en lämplig lösning av de i promemorian angivna svårigheterna. Ämbetet tillstyrker därför att ändringarna genomföres. Emellertid ifrågasätter ämbetet om det icke blir nödvändigt med en på särskilt sätt anordnad kontroll över undantagsregelns tillämpning i praktiken. Ämbetet anför härom:

Även om de i rättsvården verksamma organen under den tid rättegångsbalken varit i tillämpning blivit helhjärtat övertygade om värdet och vikten av förfarandets koncentration, torde man emellertid icke helt kunna bortse från risken att, genom uppmjukningen av tvåveckorsregeln i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § rättegångsbalken, det gamla uppskovssystemet i en eller annan domstol kan komma att blomma upp igen. Ämbetet anser det tillräckligt, att — åtminstone för en övergångstid — något slag av kontroll skapas mot att en sådan utveckling vinner insteg. Enligt 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § i processlagberedningens förslag skulle för såväl tvistemål som brottmål gälla den regeln, att, om i underrätt eller hovrätt dom ej meddelades inom två veckor, anmälan därom med uppgift om anledningen till uppskovet skulle göras av underrätt till hovrätten och av hovrätt till Kungl. Maj:t. Liknande föreskrifter om anmälningsskyldighet funnos i andra bestämmelser i processlagberedningens förslag för sådana fall, där huvudförhandling utsattes att hållas efter viss angiven tidrymd. På grund av vissa erinringar från lagrådets sida kommo nämnda föreskrifter om anmälningsskyldighet icke att upptagas i det till riksdagen remitterade förslaget. Ämbetet vill under hänvisning till det förut anförda förorda, att de nu föreslagna bestämmelserna kompletteras med föreskrifter om anmälningsskyldighet motsvarande dem, som upptogs i processlagberedningens förslag. Dylika föreskrifter torde kunna utfärdas i administrativ ordning och upphävas, när erfarenheten ådagalägger, att de föreslagna bestämmelserna tillämpas endast i den begränsade omfattning som avsetts.

En särskild anledning att införa en dylik anmälningsskyldighet anser ämbetet ligga i svårigheten att bedöma, vilken inverkan den föreslagna uppmjukningen av förutsättningarna för hållande av fortsatt huvudförhandling kan komma att få för de i 41 a § sinnessjuklagen angivna fallen, alltså där beslut om sinnesundersökning meddelats, sedan målet förekommit till huvudförhandling. Motiven till det nu framlagda förslaget tyda visserligen på att man icke har räknat med att undantagsregeln skulle komma att tillämpas i sinnesundersökningsfallen. Redan den omständigheten, att skuldfrågan i realiteten, om också icke formellt, måste vara avgjord, innan beslut om sinnesundersökning meddelas, gör emellertid, att det för domstolen många gånger måste framstå som onödig formalism att hålla ny huvudförhandling, när målet återupptages efter avslutad sinnesundersökning. Ämbetet är för sin del icke berett att nu taga ställning till frågan, om det skulle vara en önskvärd utveckling, att i sinnesundersökningsfallen i större utsträckning än nu sker den fortsatta handläggningen ägde rum vid fortsatt huvudförhandling. Ämbetet har emellertid velat peka på att den föreslagna bestämmelsen sannolikt — trots motiven — kommer att bli aktuell i dessa fall och att en icke förutsebar utveckling på detta område kan komma att äga rum.

Göta hovrätt yttrar:

Det framlagda förslaget innebär otvivelaktigt ett avsteg från de grundprinciper, på vilka det nya rättegångsförfarandet vilar. Hovrätten hyser därför stora betänkligheter mot förslaget. Såsom i promemorian framhållits kunna emellertid stundom under ett måls handläggning situationer uppstå, vilka föranleda uppskov av sådan längd, att målet icke kan återupptagas förrän mer än två veckor förflutit från dagen för första förhandlingens avslutande. Om ett dylikt avbrott endast obetydligt överstiger den nuvarande tidsgränsen, kan det måhända i vissa fall framstå såsom mindre tillfredsställande, att ny huvudförhandling ovillkorligen måste hållas.

Enligt hovrättens förmenande borde det närmare utredas, huruvida en ändring av bestämmelserna om fortsatt huvudförhandling verkligen är nödvändig och, därest så skulle befinnas vara fallet, hur olägenheterna av ett avbrott på något mer än två veckor i handläggningen lämpligen bör undanröjas. Denna utredning borde, anför hovrätten, ske inom 1951 års rättegångskommitté. Därefter fortsätter hovrätten:

Om det emellertid anses oundgängligen nödvändigt att, redan innan rättegångskommittén verkställt dylik utredning, lagstiftningsvägen söka avhjälpa de olägenheter, varom här är fråga, genom att såsom föreslagits något vidga möjligheterna för fortsatt huvudförhandling, måste dock denna lösning betraktas såsom ett provisorium i avbidan på resultatet av rättegångskommitténs utredning. I promemorian har anförts, att det föreslagna stadgandet bör tillämpas mycket restriktivt och att det alltid bör vara en förutsättning att fortsatt huvudförhandling icke medför påtagliga olägenheter i jämförelse med ny huvudförhandling. Det synes hovrätten angeläget, att den förutsättningen kommer till klarare uttryck i lagtexten än som skett.

Styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare erinrar om att den rättegångsordning, som infördes genom nya rättegångsbalken vilar på principerna om rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet och att införandet av dessa principer ansågs vara ett stort framsteg för vår rättsordning. Vid den diskussion, som ägt rum om erfarenheterna av den nya rättegångsordningen och om de ändringar som på grund därav kan vara påkallade, har, framhåller styrelsen, icke ifrågasatts riktigheten av dessa principer; tvärtom hade det ofta framhållits att eventuella ändringar icke skulle beröra rättegångens grundvalar. Styrelsen anför vidare:

Det i promemorian framlagda förslaget innebär ett avsteg från principen om rättegångens koncentration — låt vara att avsteg från principen skulle få ske endast av »synnerliga skäl» och vid »särskilda omständigheter». Upprätthållandet av principen om rättegångens koncentration är icke något självändamål. Koncentrationen utgör i själva verket en förutsättning för tillämpningen av omedelbarheten. Domaren kan icke grunda sin dom omedelbart på vad som förekommit under rättegången, om däri förekommer avbrott av mera väsentlig varaktighet. En jämkning av bestämmelserna om huvudförhandlingens koncentration innebär vidare risk för återgång till det tidigare tillämpade uppskovssystemet, vilket allmänt ansågs vara klart förkastligt.

Enär den föreslagna ändringen sålunda berör en av de centrala bestämmelserna i rättegångsbalken, anser styrelsen icke att förslaget bör genomföras om icke mycket tungt vägande skäl kan åberopas för detsamma. Enligt styrelsens mening hade olägenheterna av de nuvarande uppskovsreglernas utformning varit begränsade. I tvistemål hade några olägenheter av tvåveckorsregeln knappast förmärkts. I brottmål hade vissa svårigheter förekommit, men dessa hade huvudsakligen varit begränsade till den situationen att, sedan beslut om sinnesundersökning av den tilltalade meddelats efter hållen huvudförhandling, ny huvudförhandling blivit nödvändig, när resultatet av sinnesundersökningen efter mera än två veckors tid förelegat. Här föreläge enligt styrelsens åsikt otvivelaktigt ett behov av uppmjuk-

ning av tvåveckorsregeln. Några betänkligheter häremot syntes knappast kunna anföras, eftersom beslutet om sinnesundersökning föreginges av ett övervägande av bevisningen i målet. Beslut om sinnesundersökning finge nämligen, om gärningen ej erkänts, meddelas endast om övertygande bevisning förebragts. Beslutet om sinnesundersökning kunde därför med visst fog sägas innebära en deldom i skuldfrågan. Att under dylika förhållanden den komplettering av utredningen i målet som sinnesundersökningen innebure förebringades först efter något mera än två veckors förlopp syntes som regel icke innebära någon fara för att domen icke komme att grundas på domarens omedelbara intryck av vad vid huvudförhandlingen förekommit.

Det behov av en uppmjukning av tvåveckorsregeln som sålunda föreläge motive-
rade dock, fortsätter styrelsen, icke en så långt gående ändring som den i promemorian föreslagna. Det vore tillräckligt om — sedan tiden för sinnesundersökning bragts i överensstämmelse med sinnessjuklagens bestämmelser — en förlängning av tvåveckorsfristen genomfördes för detta speciella fall. En sådan specialregel syntes lämpligen ha sin plats i 41 a § sinnessjuklagen.

Styrelsen kommer emellertid därefter till frågan om handläggningen av mål av synnerlig vidlyftighet. Styrelsen vill icke bestrida att i sådana mål under vissa omständigheter tvåveckorsregeln kan medföra hart när oöverstigliga svårigheter. Även detta är emellertid, anför styrelsen, ett specialfall, som icke motiverar en så allmänt avfattad lagändring som den i promemorian föreslagna. Lagändringen bör därför enligt styrelsens mening formuleras med sikte på just det problem den avser att lösa. Måhända vore det lämpligt att erforderliga särbestämmelser för mycket stora mål upptoges i en särskild lag i avvidan på reglernas omprövning i ett större sammanhang.

Styrelsen för Sveriges advokatsamfund vitsordar att erfarenheten givit vid handen att tvåveckorsregeln stundom kan föranleda olägenheter, som icke står i rimlig proportion till vad som vinnes genom hållande av ny huvudförhandling. Styrelsen, som ansluter sig till den i promemorian uttalade uppfattningen att det icke bör föranleda betänkligheter att ge rätten möjlighet att i sällsynta undantagsfall något överskrida tidsgränsen, finner därför en uppmjukning av den ovillkorliga tvåveckorsregeln välmotiverad. Å andra sidan är det, framhåller styrelsen, ur rätts-säkerhetssynpunkt av vikt att uppmjukningen icke sker på sådant sätt, att möjlighet öppnas för långt gående avsteg från de principer, framför allt omedelbarhets- och koncentrationsprinciperna, på vilka förfarandet enligt rättegångsbalken är uppbyggt. Styrelsen erinrar om att bestämmelserna i 43 kap. 11 § andra stycket och 46 kap. 11 § andra stycket vilar på den i och för sig oomtvistligt riktiga tanken att en dom icke kan få grundas på vad som förekommit vid en handläggning, som ligger så långt tillbaka i tiden, att domstolen ej längre har någon klar minnesbild av vad som förekommit. Den omständigheten att även med den nuvarande tvåveckorsregeln lång tid kan förflyta mellan huvudförhandlingens början och domen utgör enligt styrelsens åsikt i och för sig icke något skäl att införa bestämmelser, som möjliggör än längre tidsutdräkt. Nämda omständighet synes styrelsen snarare böra föranleda en undersökning av möjligheterna att genom vissa ändringar i rättegångsbalken förkorta den tid som måste förflyta mellan huvudförhandlingens början och domen. Trots sin principiellt välvilliga inställning till promemorieförslaget finner sig styrelsen dock icke kunna godtaga den i promemorian framlagda lagtexten. Härom anför styrelsen:

Ehuru de i promemorian gjorda uttalandena ge vid handen att förslaget åsyftar att för sällsynta undantagsfall möjliggöra att tidsgränsen *något* överskrides, har den föreslagna lagtexten utformats på ett sådant sätt, att bestämmelserna enligt styrelsens mening icke innebära tillräckliga garantier mot alltför vittgående avsteg från koncentrations- och omedelbarhetsprinciperna. Särskilt finner styrelsen betänkligt att förslaget öppnar möjlighet för hur många och hur långa uppskov som helst.

Styrelsen hemställer därför om en överarbetning av förslaget i syfte att ernå säkrare garantier mot en alltför vidsträckt tillämpning.

Promemoriaförslaget berör icke frågan om förutsättningarna för uppskovs meddelande. Denna beröres emellertid i två av yttrandena. Sålunda anför *styrelsen för häradsbördningeföreningen* — i samband med att styrelsen ifrågasätter om icke bestämmelserna om hållande av fortsatt huvudförhandling bör tagas upp till förnyat övervägande av 1951 års rättegångskommitté — att därvid jämväl bör ytterligare övervägas hur det skall förfaras för att motväga olägenheterna av att någon i rätten deltagande domare under handläggningen av ett mål på grund av sjukdom eller av annan sådan anledning blir förhindrad att vidare delta i målets handläggning. Spörsmålet behandlas utförligt av *riksåklagarämbetet* som anför:

I 43 kap. 2 § och 46 kap. 2 § rättegångsbalken angivas vissa fall, när huvudförhandlingen skall inställas och utsättas till annan dag. Av en jämförelse med 1 § i ett vart av nämnda kapitel framgår, att dessa bestämmelser uteslutande avse att reglera förhållandena i samband med *påbörjandet* av huvudförhandlingen. De fall, när avbrott får göras i en redan påbörjad huvudförhandling, regleras däremot i 43 kap. 11 § första stycket och 46 kap. 11 § första stycket. Som skäl för uppskov anges där — bortsett från de fall, när huvudförhandlingen påbörjats ehuru redan då visst hinder förelegat mot målets företagande till slutlig handläggning — att efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för *utredningen*.

Det torde emellertid vara tydligt, att uppskovsbestämmelserna i 43 kap. 11 § första stycket och 46 kap. 11 § första stycket härutöver måste vara tillämpliga i vissa fall, som knappast gå in under ordalagen i nämnda lagrum. Ämbetet åsyftar de fall, när ledamot av rätten (juristdomare eller nämndeman), åklagare eller försvarare på grund av sjukdom eller av annan anledning måste utebli från huvudförhandlingen och uteblivandet medför ett absolut hinder mot handläggningens fortsättande. Sådant hinder föreligger väl praktiskt taget alltid, när åklagare eller försvarare uteblir. Hindret är också absolut, när domstolsledamot (juristdomare eller nämndeman) uteblivit och uteblivandet medfört, att rätten icke längre är domför (t. ex. den fjärde hovrättsledamoten eller sjunde nämndemannen blir sjuk). Viss tvekan kan däremot råda beträffande frågan, om domstolen kan anses ha laglig rätt att jämlikt nyssnämnda lagrum förordna om uppskov i det fall, att domstolsledamotens uteblivande icke omedelbart medför, att rätten icke längre är domför. Denna fråga synes vara av stor praktisk betydelse, vilket torde framgå av följande exempel: En huvudförhandling, som kan beräknas pågå under flera månader, har påbörjats med deltagande av nio nämndemän. Efter någon tid drabbas först en och därefter ännu en av nämndemännen av sjukdom, som under någon veckas tid omöjliggör deltagande i huvudförhandlingen. Eftersom rätten är domför med endast sju nämndemän, fortsättes huvudförhandlingen trots sjukdomsfallen utan avbrott. När huvudförhandlingen lider mot sitt slut och endast sju nämndemän äro kvar inträffar ytterligare ett sjukdomsfall. Nu föreligger tydligen ett absolut hinder mot huvudförhandlingens fortsättande, och uppskov måste alltså ske. Blir den sist insjuknade nämndemannen borta någon längre tid eller dör han, står rätten i den situationen, att ny huvudförhandling måste hållas med alla de olägenheter, som äro förknippade med ett uppreparande av hela förfarandet från början. Dessa olägenheter hade kunnat undvikas, om rätten redan vid det första sjukdomsfallat uppskjutit huvudförhandlingen för att sedan vederbörande nämndeman tillfrisknat upptaga målet till fortsatt huvudförhandling.

Av det anförda exemplet torde framgå, att i vidlyftiga mål, i vilka handläggningen måste sträcka sig över längre tid, svåra olägenheter kunna uppkomma, om rätten icke har möjlighet att förordna om uppskov i sådana fall, varom här är fråga, nämligen när en ledamot av rätten uteblivit utan att ledamöternas antal därigenom omedelbart nedgår under det för domförhet föreskrivna. Ämbetet är för sin del närmast benäget att anse, att, även med nu gällande bestämmelser, möjlighet finnes att förordna om uppskov i ett sådant fall, åtminstone om risk föreligger, att med hänsyn till huvudförhandlingens omfattning nytt sjukdomsfall kan leda till bristande domförhet och därmed till huvudförhandlingens defi-

nitiva inställande. Skulle emellertid den av ämbetet nu antagna tolkningen av 43 kap. 11 § första stycket och 46 kap. 11 § första stycket — vilken uppenbarligen innebär en pressning av ordalagen i lagrummen — icke vara riktig, är det tydligt att en skyndsam lagändring är av nöden.»

Departementschefen anförde vid det till lagrådet remitterade förslaget bl. a.:

Det är enligt min mening uppenbart att de grundläggande principerna för vår nya rättegångsordning bör lämnas orubbade, något som jag också framhållit i direktiven för 1951 års rättegångskommitté. För en rättegångsordning med dessa grundprinciper är det ett livsvillkor att långa och upprepade uppskov undvikas. Sådana leder till långsamhet i rättskipningen och ökad skriftlighet, hindrar tillämpningen av en fri bevisprövning och medför säkerligen drygare kostnader både för de enskilda parterna och för det allmänna. Bestämmelserna om uppskov under huvudförhandling måste därför vara synnerligen restriktiva. Ur dessa synpunkter har man att se den — — — s. k. tvåveckorsregeln. Denna innebär emellertid ej i första hand en begränsning av uppskovens antal och längd, ehuru den hindrar att ett uppskov kan meddelas på mera än två veckor och att, om flera uppskov förekommer, dessas sammanlagda längd, mellanliggande huvudförhandlingsdagar inräknade, överstiger två veckor. Regeln begränsar i stället den tid som må förflyta från avbrottet i huvudförhandlingen eller, om flera uppskov förekommit, från det första avbrottet till återupptagandet av målet till slutlig handläggning.

Denna konstruktion har uppenbarligen vissa svagheter och gör att regeln kan komma att verka mycket ojämnt. Ett par exempel må nämnas. Om uppskov meddelas endast en gång, kan uppskovet få räcka två veckor. Därest först ett uppskov göres under fyra dagar och därefter huvudförhandling hålles under sex dagar samt nytt uppskov blir nödvändigt, kan detta få bli endast av ett par dagars varaktighet (den exakta längden kan anges endast under förutsättning att man vet hur mellankommande sön- och helgdagar infaller). Och om efter ett första uppskov på en dag huvudförhandling hållits under minst tio dagar, kan överhuvud ej vidare uppskov meddelas.

Riskena är uppenbarligen mycket stora att i en exceptionellt vidlyftig process två eller flera avbrott i huvudförhandlingen, om ock helt korta, kan bli erforderliga med så långt mellanrum att tvåveckorsregeln omöjliggör fortsatt huvudförhandling. Skulle det kritiska avbrottet inträffa mot slutet av huvudförhandlingen, skulle tydligen olägenheterna av en upprepning från början av denna kunna bli synnerligen betydande. Tvånget till upprepning kan, framför allt om det sista avbrottet varit helt kort, te sig som en oförsvärlig formalism. En återupprepning i en dylik situation av huvudförhandlingen måste man därför söka undvika, om detta överhuvud taget är möjligt utan att äventyra de förut berörda grundprinciperna för vår rättegångsordning. Som nämnts — — — medger lagen nu den förenklingen att bevis, som upptagits vid den tidigare förhandlingen behöves *upptagas* ånyo vid den nya huvudförhandlingen endast om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset *förebringas* genom uppläsning av protokollsanteckningar och andra handlingar rörande bevisupptagningen. Denna förenklingsregel är uppenbarligen ej tillräcklig. Någon möjlighet att underlåta sakframställning ges ej och uppläsningen av t. ex. vittnesutsagorna ur protokollet kan bli mycket tidsödande och tröttande, särskilt om upptagning därav skett genom stenogram eller fonogram.

Det förslag till lösning som framlagts i promemorian och som i princip vunnit anslutning från remissmyndigheternas sida synes mig anvisa en framkomlig väg att, i avbidan på rättegångskommitténs allmänna översyn av frågan om behand-

lingen av vidlyftiga mål, komma till rätta med problemen. I vissa yttranden har mot förslaget sådant det utformats i den vid promemorian fogade lagtexten riktats den anmärkningen, att det ej vore tillräckligt restriktivt och att det ej med erforderlig tydlighet avgränsade de mål, vari undantagsregeln skulle få tillämpas. Som exempel må nämnas att styrelsen för stadsdomarföreningen avvisat tanken på en undantagsregel av allmän räckvidd, ehuru styrelsen förklarat sig kunna godtaga en sådan för mål av synnerlig vidlyftighet. Också styrelsen för advokatsamfundet och riksåklagarämbetet har framställt krav på garantier mot en alltför vidsträckt tillämpning av undantagsregeln. Det av riksåklagarämbetet väckta förslaget att man borde föreskriva skyldighet för domstol att i varje särskilt fall till närmast högre instans anmäla, när undantagsregeln toges i bruk, anser jag mig dock icke kunna biträda. Jag kan därvid åberopa väsentligen samma skäl som föranledde att ett liknande förslag om anmälningsskyldighet vid längre uppskov med meddelande av dom avvisades vid nya rättegångsbalkens tillkomst.

I promemorian anföres att måls vidlyftighet icke i och för sig kan anses utgöra en sådan särskild omständighet som kan motivera att man underlåter att efter ett längre uppskov än två veckor företaga målet till ny huvudförhandling, eftersom det är desto större anledning att kräva en sammanhängande handläggning utan långa uppskov ju vidlyftigare målet är. Det framhålles emellertid också att under särskilda omständigheter, såsom att målet tilldelats särskild domare eller domstolsavdelning, risken kan vara mindre för att ett något längre uppskov föranleder att rättens minnesbild av det framlagda materialet blir mindre skarp. Olägenheterna av tvåveckorsregeln är dock så gott som uteslutande förknippade med mål av en alldeles särskild vidlyftighet. Jag anser därför att undantaget från regeln bör begränsas till att avse just vidlyftiga mål. De från stadsdomarhåll framförda önskemålen torde därmed vara tillgodosedda. De farhågor som i övrigt anförts för en alltför vidsträckt tillämpning av undantagsregeln torde också med denna begränsning av regeln ha förlorat det väsentliga av sitt reella underlag. De mål som är av den vidlyftighet att undantagsregeln bör kunna bli tillämpad därå är nämligen lyckligtvis utomordentligt få. Och om ett mål under alla förhållanden kräver handläggning vid huvudförhandling under flera månader, kan knappast någon större olägenhet vållas av att huvudförhandlingen på grund av uppskov jämligt undantagsregeln förlänges ytterligare några veckor. Med den angivna begränsningen av undantagsregeln kommer den i några remissyttranden väckta frågan om regelns tillämpning i sinnesundersökningsfallen i allmänhet att förlora sin aktualitet. Undantagsregelns utformning i övrigt i promemoriaförslaget anser jag mig kunna biträda med allenast någon formell jämkning. — — —

Som förut påpekats berör promemoriaförslaget icke frågan om förutsättningarna för uppskovs meddelande. Jag anser mig icke i stånd att utan närmare utredning bedöma om dessa förutsättningar bör vidgas. Beträffande den av riksåklagarämbetet upptagna frågan huruvida rätten har möjlighet att förordna om uppskov i sådana fall då en ledamot av rätten uteblivit utan att ledamöternas antal därigenom nedgår under domfört antal — särskilt tänker man givetvis på förhinder för den åttonde och nionde nämndemannen i nämndmål — vill jag emellertid göra det uttalandet att det synes mig som om enligt gällande lag någon sådan möjlighet icke föreligger. — — —

Lagrådet, som fann sig icke kunna tillstyrka förslaget, yttrade bl. a.:

Förutsättningarna för uppskov med påbörjad huvudförhandling äro enligt nya rättegångsbalken starkt begränsade. Bestämmelserna härom, framför allt den s. k. tvåveckorsregeln i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §, voro under förarbetena föremål för ingående prövning. För att de grundläggande principerna för den nya rättegångsordningen — muntlighet, koncentration och omedelbarhet — skulle kunna genomföras och upprätthållas fann man det angeläget att genom konkret utfor-

made lagstadganden i hög grad inskränka möjligheterna till uppskov i rättegångsförfarandet sedan huvudförhandling påbörjats. Dessa stadganden äro alltså mycket betydelsefulla, och det är uppenbart att ändringar på detta område böra vidtagas endast om starka skäl kunna åberopas och efter grundligt överbäggande av eventuella återverkningar på tillämpningen av nämnda huvudprinciper. En återgång, även i mindre skala, till den äldre rättegångsordningens uppskovssystem bör under alla förhållanden hindras.

Enligt det till lagrådet remitterade förslaget skall — i avbidan på en allmän översyn av frågan om behandling av vidlyftiga mål — tvåveckorsregeln i viss utsträckning kunna åsidosättas i sådana mål. Av departementschefens uttalanden framgår, att den föreslagna undantagsbestämmelsen är avsedd att tillämpas endast i de fåtaliga fall där målet är av alldeles särskild vidlyftighet.

Det är otvivelaktigt att tvåveckorsregeln i rättegångar av ifrågavarande beskaffenhet är ägnad att medföra vissa praktiska svårigheter, och dess konsekvenser kunna säkerligen, såsom departementschefen utvecklat, i en del fall te sig mindre tilltalande. Mot tanken att en uppmjukning av regeln må vara önskvärd synes därför i princip intet vara att erinra. Men det ligger stor vikt uppå att uppmjukningen icke sker på sådant sätt att upprätthållandet av sagda grundprinciper äventyras.

Lagrådet har icke blivit övertygat om att ej det remitterade förslaget innefattar avsevärda risker i sådant hänseende. Syftet att tillåta avvikelser från tvåveckorsregeln blott i rena undantagsfall — då ett mål är av extraordinärt omfång — har icke kommit till uttryck i lagtexten. Undantagsbestämmelsen skall träda i tillämpning, när fråga är om ett »vidlyftigt» mål. Enligt vedertagen terminologi torde därmed snarast förstås mål av stor, men icke för den skull exceptionellt stor omfattning. Ej heller i övrigt synas förutsättningarna för rätt att frångå huvudregeln, så allmänt angivna som de äro, vara tillräckligt snävt avfattade. Det lägges helt i domstolens hand att bedöma, huruvida med hänsyn till särskilda omständigheter synnerliga skäl föreligga för att fortsatt huvudförhandling hålles i stället för ny sådan. Under dessa förhållanden måste befaras att man i praxis — förr eller senare — komme att göra bruk av undantagsbestämmelsen i ett vida större antal fall än som åsyftats och kan anses försvarligt. Sker så, kunna de indirekta skadeverkningarna, när det gäller upprätthållandet av den nya rättegångsordningens principer i stort, bliva betydande. Denna risk föreligger jämväl om förslaget skulle skärpas därhän att undantagsbestämmelsen finge avse allenast mål av *synnerlig* vidlyftighet. Såsom synnerligen vidlyftiga kunna lätteligen komma att betraktas även sådana mål av visserligen anseelig omfattning, för vilka bärande skäl att göra avsteg från nya rättegångsbalkens allmänna reglering av uppskovsmöjligheterna alldeles icke föreligga.

I hög grad betänkligt är ytterligare att, såsom styrelsen för Sveriges advokatsamfund under remissbehandlingen erinrat, man beträffande mål för vilka undantagsbestämmelsen skall gälla medgiver avvikelser från de vanliga uppskovsreglerna i snart sagt vilken utsträckning som helst, allenast med den inskränkning som följer av domstolens skälighetsprövning. En huvudförhandling skulle i ett vidlyftigt mål — oaktat just i ett sådant behovet av koncentration är särskilt framträdande — kunna uppskjutas gång efter annan och handläggning utan förnyat upptagande av processmaterialet äga rum vid en lång rad av skilda rättegångstillfällen, i likhet med vad som till men för rättskipningen ofta förekom under äldre rättegångsbalkens tid. Ej heller skulle någon begränsning av själva uppskovstiden gälla; månadslånga uppehåll mellan handläggningarna av målen bleve tänkbara. Att på detta sätt den nya rättegångsordningens grundläggande principer skulle kunna i realiteten helt åsidosättas lär vara tydligt. Särskilt måste den viktiga synpunkten beaktas, att med hänsyn till de vidsträckta uppskovsmöjligheterna intresset att åstadkomma den omsorgsfulla förberedelse, som utgör be-

tingelse för en koncentrerad handläggning, kan betänkligt försvagas. Den föreslagna lagändringen sträcker sig följaktligen jämväl i nu berörda avseende vida längre än de till stöd för densamma åberopade motiven förestava.

Efter lagrådsremissen anförde *departementschefen* i propositionen — sedan han erinrat om lagrådets uppfattning att förslaget skulle äventyra de viktiga grundprinciper varpå den nya rättegångsordningen bygger — bl. a. följande.

Självfallet är det även enligt min mening nödvändigt att bevara nyssnämnda grundprinciper, vilkas vikt och betydelse jag understrukit vid lagrådsremissen. Man måste emellertid söka komma till rätta med det praktiska problemet, att uppskovsreglerna försvårar eller rentav hindrar genomförandet av exceptionellt vidlyftiga rättegångar. En process av den omfattning att huvudförhandlingen kräver en eller flera månaders tid kan man med nuvarande uppskovsregler vara viss om att kunna genomföra endast under särskilt gynnsamma omständigheter. Om nämligen rätten i början av förhandlingen beslutat ett uppskov, måhända av endast en dags varaktighet, är rätten, sedan förhandlingen därefter pågått i tio dagar, förhindrad att meddela ytterligare uppskov om än aldrig så kort. Skulle då mot slutet av huvudförhandlingen rättens ordförande, den tilltalade eller annan få förhinder någon dag och förhandlingarna i anledning därav få inställas, måste följaktligen hela rättegången tagas om från början. Detta är uppenbarligen icke tillfredsställande.

Departementschefen yttrade vidare, att det visserligen vore tänkbart att vissa andra reformer skulle kunna bidra till lösandet av de svårigheter de exceptionellt stora rättegångarna erbjöde, men att det syntes uppenbart att eventuellt blivande reformer i varje fall icke förrän efter avsevärd tid kunde skapa tillfredsställande anordningar för att lösa de föreliggande svårigheterna.

Härefter fortsatte departementschefen:

Enligt min mening föreligger således ett påtagligt behov av en lagändring. Närmast ligger därvid till hands att, såsom föreslagits i departementspromemorian, möjliggöra vissa undantag från den s. k. tvåveckorsregeln. Den har i remissyttrandena allmänt erkänts vara mindre lämplig såsom en yttersta begränsning av möjligheterna att efter uppskov fortsätta huvudförhandlingen utan att vara nödsakad att taga om denna från början.

Med hänsyn till det anförda finner jag mig böra i princip vidhålla det till lagrådet remitterade förslaget. I anledning av den kritik som framställts mot den till lagrådet remitterade lagtexten torde emellertid en jämkning böra vidtagas i denna. Av formuleringen bör således direkt framgå att undantagsregeln är avsedd att tillämpas endast i synnerligen vidlyftiga mål, varmed jag avser mål vari huvudförhandlingen kan befaras räcka en eller flera månader. Först om ett mål är av denna vidlyftighet, är riskerna för att tvåveckorsregeln kan hindra ett genomförande av huvudförhandlingen verkligt påtagliga och endast i ett sådant mål blir olägenheterna av en tvungen omtagning från början av hela rättegången så betydande att de motiverar en undantagsregel. Därest denna begränsas till nu avsedda mål, kan dess skadliga inverkan på koncentrationen rimligtvis icke bli av den beskaffenheten att den kan åberopas som ett skäl mot regeln. Om ett mål för sin handläggning kräver en eller flera månader, blir tydligen en förskjutning på ytterligare ett par veckor i allmänhet helt betydelselös för möjligheten att hålla det hela aktuellt. I dylika fall har ju redan själva processmaterialets vid-

lyftighet omöjliggjort en sådan koncentration av förhandlingen som avses i rättegångsbalken.

Lagrådet har särskilt åberopat ett uttalande av advokatsamfundet, enligt vilket den föreslagna undantagsregeln medgäve avvikelser från de vanliga uppskovsreglerna i snart sagt vilken utsträckning som helst, allenast med den inskränkning som följde av domstolens skälighetsprövning. Häremot kan emellertid anföras att lagförslaget icke på något sätt rubbar rättegångsbalkens bestämmelser om vad som må utgöra skäl till uppskov. Reglerna härom är mycket restriktiva och det synes knappast kunna antagas att det i en rättegång skulle kunna föreligga laga anledning till ofta återkommande tidsobegränsade uppskov.

För att skapa ytterligare garantier mot att ett uppskovssystem vinner insteg genom den föreslagna undantagsregeln är jag nu med hänsyn till vad lagrådet anfört, trots vissa betänkligheter, beredd att upptaga en tanke på särskilda kontrollföreskrifter som framfördes under remissbehandlingen av departementspromemorian men som jag vid lagrådsremissen avvisade. Jag avser sålunda att, om lagförslaget antages, föreslå en föreskrift om skyldighet för underrätterna — de domstolar för vilka det nu behandlade spörsmålet har sin egentliga aktualitet — att till vederbörande hovrätt göra anmälan varje gång undantagsregeln blir tillämpad. Härigenom kan hållas en fortlöpande kontroll över att tillämpningen av denna regel begränsas till de speciella fall, för vilka den är avsedd, och att den icke tillgripes i andra mål. Med det utomordentligt snäva tillämpningsområde som undantagsregeln erhåller kommer det icke att bli någon betungande anmälningskyldighet som ålägges underrätterna.

I *propositionen* föreslogs följande lydelse av andra stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, där ej i synnerligen vidlyftigt mål rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Första lagutskottet (utl. nr 41/1953) anförde bl. a.:

Av departementschefens anförande framgår, att han med synnerligen vidlyftiga mål avser mål vari huvudförhandlingen kan befaras räcka en eller flera månader.

Utskottet anser, att man nu icke kan undgå att i avbidan på rättegångskommitténs allmänna översyn av frågan om behandlingen av vidlyftiga mål införa ett undantag från tvåveckorsregeln för mål av exceptionell omfattning. Denna regel bör dock vara så avfattad att i själva lagtexten närmare angives, vilka mål som är av den vidlyftighet att det kan komma i fråga att göra undantag från tvåveckorsregeln. Det synes därför lämpligt att orden »där ej i synnerligen vidlyftigt mål» i förslaget utbytes mot »om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor». Utskottet vill emellertid starkt betona, att införandet av en undantagsregel på förevarande område endast får betraktas som en tillfällig lösning av frågan om behandlingen av vidlyftiga mål. Såsom departementschefen anfört skall rättegångskommittén i sitt fortsatta arbete vara oförhindrad att ompröva lämpligheten av denna regel.

Lagrummens slutliga lydelse blev den av utskottet förordade.

Norsk och dansk rätt

I Norge och Danmark, som också ha på moderna principer grundade rättegångsordningar, göres ingen skillnad mellan fortsatt och ny huvudförhandling.

Har uppskov i förhandlingen ägt rum, gäller i *Norge* för tvistemålens del att vid den nya förhandlingen skall vad som förekommit vid den tidigare förhandlingen upprepas i så stor utsträckning, som någon av domarna finner nödvändigt »for at faa saken riktig oplyst» (lov om rettergangsmaaten for tvistemaal § 337). I den norska straffprocessen gäller att vid den nya förhandlingen skall upprepning ske, »forsaavidt Retten finder det fornødent». Har uppskovet varat över fyra dagar, kan envar av domstolens ledamöter påfordra upprepning (straffeprocessloven § 325).

I den *danska* straffprocessen bestämmer rättens ordförande om och i vilken omfattning efter uppskov upprepning skall ske av vad som förekommit vid den tidigare förhandlingen (lov om rettens pleje § 850). För tvistemålens del finns i Danmark ingen bestämmelse om upprepningsskyldighet (jfr lov om rettens pleje kapitel 33).

Kommittén

Gällande regler innebära otvivelaktigt att varje avbrott i en huvudförhandling över en eller flera helgfria dagar är att anse som ett uppskov, som må ske endast under de i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § RB angivna förutsättningarna, och att vid det första uppskovet av detta slag i ett mål — även om det går över endast en dag — den i samma lagrum stadgade tvåveckorsfristen börjar löpa. Återupptages målet, efter detta uppskov eller ett senare, till slutlig handläggning mer än två veckor från den dag förhandlingen först uppskötts, måste därför — om ej den genom 1953 års lagändring införda regeln är tillämplig — ny huvudförhandling hållas.

I praxis torde det ha visat sig i det närmaste omöjligt att vid handläggning av mycket vidlyftiga mål tillämpa reglerna på sätt sålunda avsetts. Dessa regler ha därför i stor utsträckning åsidosatts. Som framgår av sammanställningen i bilaga A är det särskilt i två avseenden, som detta skett. Domstolarna ha sålunda dels uppskjutit huvudförhandlingen även av andra skäl än dem, som upptagas i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §, dels ock hållit fortsatt huvudförhandling även i sådana fall, då målet återupptagits till slutlig handläggning senare än två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande. Av de infordrade uppgifterna framgår ej direkt, att domstolarna i sistnämnda hänseende brutit mot reglerna. De skäl, som uppgivits ha föranlett uppskoven, äro emellertid sådana, att man torde kunna utgå ifrån att domstolarna efter uppskoven i regel underlåtit att upprepa den tidigare handläggningen i de fall detta enligt lag skolat ske. I några fall ha domstolarna för övrigt redan vid planerandet av huvudförhandlingen låtit vissa dagar bli handläggningsfria utan att de synas ha beaktat att även vid ett sådant uppehåll tvåveckorsfristen måste anses börja löpa från och med den första handläggningsfria dagen.

Uppskov i huvudförhandlingen synes ofta ha föranletts av att förhandlingen uppdelats i flera avsnitt och att mellan varje avsnitt gjorts någon eller några dagars uppehåll för att möjliggöra för rätten och parterna att dels samla och ordna intrycken av vad som före uppskovet förekommit

och dels förbereda den kommande handläggningen i målet. Med en strikt tolkning av gällande regler torde uppskov ej få ske av sådana skäl. Detta tillvägagångssätt att etappvis handlägga skilda avsnitt av målen har dock säkerligen underlättat för rätten att grunda avgörandet omedelbart på intrycken av den muntliga förhandlingen och har alltså tillgodosett RB:s grundprinciper om muntlighet och omedelbarhet bättre än en handläggning, som med strängt följande av RB:s regler till varje pris sökt undvika uppskov i förhandlingen. Även för åklagare och advokater torde tillvägagångssättet ha möjliggjort effektivare insatser i förhandlingen än eljest skulle blivit fallet.

I några fall ha i de mål, som redovisas i bilaga A, huvudförhandlingen måst uppskjutas på grund av att någon i processen medverkande blivit sjuk eller fått annat förhinder. Insjuknar part, ombud eller vittne, kan det ibland vara oundgängligen erforderligt för utredningen med ett uppskov. I sådant fall kan alltså även enligt gällande rätt föreligga giltig uppskovsanledning. Däremot är den omständigheten att någon av rättens ledamöter blir sjuk ej uppskovsskäl enligt gällande regler men utgör, om rätten på grund därav upphör att vara domför, uppenbarligen ett absolut hinder för handläggningens fortsättande. I sistnämnda fall skall alltså huvudförhandlingen inställas. Om hindret upphör inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, torde reglerna i andra stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § få tillämpas analogiskt och alltså huvudförhandlingen fortsättas.

Den utveckling, som i praxis ägt rum beträffande handläggningen av vidlyftiga mål, visar enligt kommitténs mening, att RB:s uppskovsregler ej taga tillbörlig hänsyn till de speciella problem, som äro förknippade med huvudförhandlingen i sådana mål.

När det gäller att finna en lösning av dessa problem, måste givetvis ständigt tillses att RB:s grundläggande principer om muntlighet och omedelbarhet ej åsidosättas.

En tänkbar lösning vore att — samtidigt som uppskovsskälén något vidgades — i likhet med de norska och danska reglerna på ett eller annat sätt lägga i rättens hand att avgöra, huruvida efter uppskov upprepning skall ske av den tidigare förhandlingen, d. v. s. huruvida fortsatt eller ny huvudförhandling skall hållas. Även om en sådan lösning skulle innebära många fördelar, skulle den emellertid också vara förenad med vissa risker för återinförande av det vid tiden för RB:s tillkomst allmänt tillämpade uppskovssystemet. Ett återinförande av detta system skulle i sin tur medföra risker för att så småningom muntligheten och omedelbarheten i rättegångarna finge allt mindre betydelse. På grund därav anser sig kommittén ej kunna förorda en reglering sådan som den i norsk och dansk rätt givna.

Samma invändningar kunna riktas mot den genom lagen den 5 juni 1953 införda särskilda regeln i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § rörande mål av sådan vidlyftighet att huvudförhandlingen däri beräknas kräva minst fyra veckor. Det är givet att en regel, som lägger i domstolens hand att avgöra

uppskovens omfattning, kan få till följd en ökning av uppskoven. Mot utformningen av ifrågavarande regel kunna även i andra avseenden riktas vägande anmärkningar. Kommittén anser därför att problemets lösning bör sökas efter andra linjer.

En möjlighet vore att i huvudförhandlingar, som varade mer än viss i lagen angiven tid, exempelvis en vecka, utan formell uppskovsanledning tillåta en eller ett par handläggningsfria vardagar varje kalendervecka och att utöver dessa handläggningsfria dagar tillåta uppskov enligt nu gällande regler med bibehållande av en tvåveckorsregel av samma konstruktion som den nuvarande. Vid tillämpningen av sistnämnda regel finge därvid de uppehåll, som ej skett enligt uppskovsreglerna, likställas med helgdagar.

Som departementschefen i ovannämnda proposition till 1953 års riksdag exemplifierat, är emellertid tvåveckorsregeln behäftad med vissa brister, som det måste anses angeläget att avhjälpa. Kommittén har därför ansett sig böra i första hand omarbota tvåveckorsregeln på det sätt att i lagen angives den tillåtna maximitiden för uppskov i stället för den frist inom vilken målet sist skall upptagas till slutlig handläggning, räknat från den dag uppskov första gången meddelades i målet. Därjämte har kommittén enligt vad nedan närmare utvecklas ansett sig böra föreslå att rätten, om den så finner lämpligt, skall äga göra avbrott i huvudförhandlingen dag före helgdag även utan formellt uppskovsskäl. Vidare föreslår kommittén viss utvidgning av de i första stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § upptagna uppskovsanledningarna.

Enligt gällande regler må påbörjad huvudförhandling ej uppskjutas med mindre förhandlingen ägt rum enligt reglerna i första stycket av 43 kap. 3 § eller 46 kap. 3 § eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för utredningen. Som framgår av det föregående är det i mycket vidlyftiga mål ibland behov av uppehåll i förhandlingen en eller annan dag för överläggning inom domstolen rörande handlagt avsnitt av målet eller för att domstolen och parterna skola få tillfälle att förbereda och planlägga den fortsatta handläggningen. Regeln att uppskov må ske, om det är oundgängligen erforderligt för utredningen, tillåter emellertid ej alltid uppskov i nu anmärkta fall. Kommittén föreslår därför att ordet *utredningen* i första stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § ersättes av det mera omfattande begreppet *handläggningen*. Uppskov föreslås alltså skola få ske, om rätten finner det oundgängligen erforderligt för handläggningen. Med en sådan regel blir också det fall, att någon av rättens ledamöter på grund av sjukdom eller annan anledning blir ur stånd att tjänstgöra formellt att hänföra till uppskovsskalen. Detta gäller dock endast om rätten utan denne ledamot icke är domför. Har rätten givits sådan sammansättning att den är domför även utan den ledamot, som får hinder, kan det visserligen också, såsom framhållits under förarbetena till 1953 års lagändring, stundom vara önskvärt att kunna uppskjuta huvudförhandlingen, men denna fråga har tydligen ej samma betydelse, och enligt kommitténs uppfattning

föreligga ej tillräckliga skäl att i dessa fall tillåta uppskov. — Beträffande den föreslagna regelns innebörd må vidare framhållas, att rätten stundom redan vid utsättandet av målet till huvudförhandling torde kunna bedöma, att uppskov blir oundgängligen nödvändigt för handläggningen vissa dagar, som i förväg bestämmas.

Av bilaga A framgår att vid handläggning av vidlyftiga mål uppehåll i förhandlingen oftare skett å lördagar och andra helgdagsaftnar än å övriga vardagar. Detta torde ha sin grund i den karaktär helgdagsaftnarna numera fått och som gör det mindre lämpligt med förhandling sådana dagar; dessa ha i stället kunnat anslås till överläggningar inom rätten och förberedande av den fortsatta förhandlingen. Kommittén föreslår, som redan nämnts, att avbrott i huvudförhandling alltid skall få ske dag före helgdag, om så anses lämpligt. Uppehåll i förhandlingen sådana dagar skall ej betraktas som uppskov utan likställas med de avbrott i förhandlingen, som enligt gällande rätt alltid ske för helgdag. Åt rätten överlämnas alltså att i varje särskilt fall pröva, huruvida det är lämpligt med avbrott i förhandlingen även dag före helgdag. Uppenbart är att det ibland kan vara olämpligt att förhandlingen avbrytes sådan dag. I mål, där hela huvudförhandlingen endast kräver några få dagar, bör nog i allmänhet avbrott ej ske dag före helgdag. Särskilt i brottmål rörande häktade är det självfallet av stor vikt att avbrott i förhandlingen ej göres utan starka skäl. Även i huvudförhandling, som endast pågår några få dagar, torde dock ibland utan men för handläggningen avbrott kunna ske dag före helgdag. Missbruk av den föreslagna regeln torde ej behöva befaras.

Som framgår av redogörelsen för gällande rätt innehåller 1 kap. 15 § en bestämmelse om huru i allmän underrätt skall förfaras, då ej alla till en dag utsatta mål hinna behandlas under dagen eller då ett måls handläggning kräver mera än en dag. I lagrummet stadgas att sammanträdet i sådana fall skall pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd. Kommittén föreslår att denna bestämmelse, i vad den avser det fall att ett måls handläggning kräver mera än en dag, överflyttas till första stycket av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §, vilka lagrum äro tillämpliga å huvudförhandlingen i samtliga instanser (se 50 kap. 15 §, 51 kap. 15 § och 55 kap. 15 §), och att därmed sammanföres den av kommittén föreslagna regeln om avbrott i huvudförhandling dag före helgdag. Det kunde ifrågasättas, huruvida behov finnes av regeln i 1 kap. 15 § om tillvägagångssättet, då ej alla till en dag utsatta mål hinna behandlas under dagen. Kommittén har dock ansett sig icke ha tillräcklig anledning att föreslå någon ändring i denna del.

Som i det föregående berörts anser kommittén den nuvarande tvåveckorsregeln böra utbytas mot en regel, som anger den sammanlagda maximitiden för uppskov. I denna tid böra då ej inräknas de avbrott i förhandlingen, som ske för helgdag, och ej heller de avbrott, som föreslagits skola kunna ske för dag före helgdag. Vid avgörande av huru lång en sålunda bestämd maximitid bör vara måste tillses, å ena sidan, att tiden ej blir längre än att rättens ledamöter, då målet återupptages efter uppskov, kunna antagas

minnas vad förut i målet förekommit, och, å andra sidan, att tiden ej blir kortare än att den även i mål av största vidlyftighet möjliggör huvudförhandlingens slutförande utan ny huvudförhandling. Med beaktande av dessa båda synpunkter har kommittén ansett sig kunna föreslå, att maximitiden sättes till femton dagar. Härtill skola få läggas helgdagar och de helgdagsaftnar, då handläggning ej ägt rum. Regeln innebär att, om endast ett uppskov sker i huvudförhandlingen, avbrottet — om ej särskilda helgdagar melankomma — kan räcka högst tjugoen eller, då sista handlägningsdagen före uppskovet är en fredag, högst tjugotre dagar utan att målet behöver företagas till ny huvudförhandling.

Av sista kolumnen av bilaga A framgår antalet uppskovsdagar utöver helgdagar och helgdagsaftnar i de mål, som upptagits i samma bilaga. I fyra av målen, redovisade som nr 14, nr 17, nr 18 och nr 25, är antalet sådana uppskovsdagar större än femton. Om de av kommittén föreslagna reglerna gällt då målen handlades, synes det dock antagligt, att handläggningen även av dessa fyra mål kunnat anpassas så, att den här föreslagna maximala uppskovstiden ej behövt överskridas. Att uppskovsdagarna i målen nr 14, nr 18 och nr 25 blivit så många, torde kunna antagas i viss mån ha berott på att dessa mål handlagts efter 1953 års lagändring.

Av bilaga A framgår vidare, att med en uppskovsregel av här föreslagna innebörd men med en maximal uppskovstid av tolv dagar denna tid överskridits förutom i nyssnämnda fyra mål i ytterligare tre mål, nr 4, nr 9 och nr 24, och med en maximal uppskovstid av tio dagar i ytterligare ett mål, nämligen mål nr 16.

Den uppskovstid kommittén föreslagit har — förutom att den skulle underlätta huvudförhandlingens slutförande utan ny huvudförhandling även i mål av största vidlyftighet — även den fördelen, att i en domstol med treveckorstur för nämnden huvudförhandlingen, om så bleve nödvändigt, skulle kunna uppskjutas tre veckor och sålunda fortsatt huvudförhandling kunna hållas å ordinarie rättegångsdag utan att nämnden behövde inkallas till extra sammanträde.

Med den av kommittén föreslagna maximeringen av uppskovstiden torde vidare i mål, där interneringsnämndens yttrande inhämtas först efter huvudförhandling, sådant yttrande betydligt oftare än för närvarande hinna avgivas inom sådan tid, att förhandlingen kan slutföras vid fortsatt huvudförhandling. I 29 av de i bilaga D upptagna målen har sålunda uppehållet mellan första och andra huvudförhandlingen ej varat längre än tjugoen dagar, medan endast i 8 av målen uppehållet räckt mindre än två veckor.

Mot de av kommittén föreslagna reglerna kan måhända invändas att de skulle kunna utnyttjas så, att huvudförhandlingen sönderstyckas i många olika förhandlingar, som fördelas å en tämligen lång tidsperiod. Sålunda skulle rätten t. ex. kunna under sex veckor i följd i samma mål hålla huvudförhandling endast två dagar i veckan eller under fyra veckor i följd endast en dag i veckan utan att målet fördenskull behövde företagas till ny huvudförhandling. En dylik tillämpning av bestämmelserna är väl dock

knappast att förvänta. Även gällande uppskovsregler kunna tillämpas exempelvis så, att ett mål behandlas å en sammanträdesdag varje vecka under tre veckor i följd, förutsatt att rätten finner det för utredningen oundgängligen erforderligt att på detta sätt uppskjuta huvudförhandlingen. Missbruk av denna möjlighet ha dock, kommittén veterligt, icke förekommit utan torde domstolarna eftersträva att följa RB:s huvudregel att förhandlingen skall fortgå utan avbrott. Också enligt de föreslagna bestämmelserna skall alltså jämt samma huvudregel gälla.

I överensstämmelse med vad ovan anförts har kommittén utarbetat *förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 15 §, 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § rättegångsbalken*, vilket förslag ingår i bilaga G till denna p. m.

Om ej annat särskilt stadgas, skall enligt allmänt vedertagna grundsatser nya processlag tillämpas på rättegångar som äro avhängiga när lagen träder i kraft. Enär de av kommittén föreslagna ändringarna i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § — i förhållande till vad som efter 1953 års lagändring gäller — i viss mån innebära en begränsning av möjligheterna att efter uppskov hålla fortsatt huvudförhandling, torde en regel erfordras om vad som skall gälla beträffande de mål vari huvudförhandling påbörjats innan den nya lagen träder i kraft. Enklast torde vara att för sådana huvudförhandlingar låta nu gällande lag äga tillämpning. Förslaget upptager en övergångsbestämmelse av denna innebörd.

Av kommitténs förslag, som bibehåller skillnaden mellan fortsatt och ny huvudförhandling, följer att upprepningsskyldigheten vid ny huvudförhandling i princip bör bibehållas. Inom kommittén har övervägts huruvida någon uppmjukning av reglerna härom i 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 § skulle kunna ske. Med hänsyn till dessa reglers stora betydelse som ett medel att trygga koncentrationen i förfarandet, synes emellertid efter den uppmjukning av uppskovsreglerna kommittén föreslagit skälen för stränga regler om upprepningsskyldighet starkare än tidigare. Skyldigheten att efter längre uppskov upprepa förhandlingen måste otvivelaktigt utöva ett starkt tryck på domstolarna att ej meddela uppskov i andra fall än då det är oundgängligen erforderligt. De olägenheter, som mången gång i det enskilda fallet kunna vara förenade med en upprepning, måste ses mot bakgrunden av att stadgandet om upprepningsskyldighet har den viktiga funktionen att upprätthålla koncentrationen i rättegångar överhuvudtaget.

Ej heller har kommittén funnit skäl att i detta hänseende ytterligare uppmjuka reglerna härom i 41 a § sinnessjuklagen. I de fall, då efter sinnessundersökning den tilltalade intager samma ståndpunkt vid den nya huvudförhandlingen som vid den tidigare och ej heller någon ny bevisning åberopas, torde olägenheterna av en upprepning i viss mån kunna minskas genom att såväl åklagarens sakframställning som förhöret med den tilltalade göras mera kortfattade än vid den första förhandlingen samt genom att bevisningens framläggande ur handlingarna sker med viss sovring av materialet. Vad nu sagts gäller även de fall, att huvudförhandlingen uppskjutits för inhämtande av yttrande från interneringsnämnden eller ungdomsfäng-

elsenämnden och liknande fall. Av bilaga F framgår också att då i de där redovisade målen första huvudförhandlingen pågått mer än en dag, handläggningstiden vid den nya huvudförhandlingen i regel kunnat nedbringas till en dag.

Med hänsyn till att väntetiderna vid sinnesundersökningar för närvarande äro mycket långa, synas för övrigt i dessa fall de med en upprepning förenade olägenheterna mycket ofta uppvägas av de fördelar, som äro förenade med att rätten innan målet slutligen avgöres i ett sammanhang får del av allt det material, som skall utgöra grundval för domen.

En fråga som har samband med den nu behandlade är spörsmålet om mellandom i brottmål. Detta spörsmål behandlas under en särskild rubrik här nedan.

I förevarande sammanhang vill emellertid kommittén behandla en annan fråga.

Det har från skilda håll anförts, att den omständigheten att en särregel om bevisningens upptagande meddelats för det fall att ny huvudförhandling hålles efter verkställd sinnesundersökning men icke för andra fall då utlåtande av sakkunnig efter hållen huvudförhandling inhämtats kunde ge anledning till missförstånd. Särskilt har därvid avsetts det fall att interneringsnämndens yttrande begärts efter hållen huvudförhandling.¹

Nämnda särregel i sinnessjuklagen är, som framgår av det föregående, föranledd av att rätten i där avsett fall redan vid den första huvudförhandlingen tagit ståndpunkt till skuldfrågan, låt vara icke slutgiltigt, och att därför ett återupptagande av utredningsmaterialet ansetts som regel icke erforderligt. Processlagberedningen ansåg det ovisst, huruvida det i 46 kap. 13 § RB medgivna undantaget från huvudregeln avsåg detta fall och föreslog därför ett tillägg till sinnessjuklagen av ungefär det innehåll som 41 a § nu har. Otivelaktigt kan det även i andra fall vara så, att ett rättens beslut efter hållen huvudförhandling att inhämta yttrande av sakkunnig förutsätter att rätten tagit ståndpunkt, om än icke slutgiltigt, till en skuldfråga eller eljest till någon väsentlig fråga i målet. Exempel härpå äro, som förut berörts, inhämtande av yttrande av interneringsnämnden eller ungdomsfängelsenämnden. Som andra exempel kunna anföras inhämtande av yttrande av medicinalstyrelsen huruvida visst våld eller vårdslös handling förorsakat döden eller inhämtande av yttrande av statens rättskemiska anstalt angående betydelsen av blodprov.

För sådana fall är det ofta lika befogat som efter sinnesundersökning att vid ny huvudförhandling icke upptaga bevisning på nytt utan förebringa denna genom uppläsning ur handlingarna, på sätt sinnessjuklagen förutsätter såsom det normala. Att anse reglerna i sinnessjuklagen om förenklad huvudförhandling analogiskt tillämpliga är knappast möjligt, utan man måste för dessa fall återfalla på bestämmelserna i 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 § RB. Emellertid äro dessa bestämmelser så formulerade, att de i allmänhet

¹ Se SvJT 1947 s. 445.

synas ge möjlighet till ungefär samma tolkning som sinnessjuklagens regler. För samtliga ifrågavarande fall gäller, att även om rätten en gång tagit ståndpunkt i bevisfrågan, bevis bör upptagas på nytt då det kan ha betydelse och hinder därför ej föreligger, såsom då rätten fått annan sammansättning eller nya omständigheter av betydelse för bevisfrågan framkommit mellan huvudförhandlingarna eller lång tid förflutit mellan dessa. I praxis torde man under de gångna åren ha med gällande bestämmelser kommit väl till rätta med dessa frågor.

Kommittén anser således skäl saknas att föreslå någon åtgärd i förevarande avseende.

B. Mellandom i brottmål

Tidigare diskussion

För brottmålsens del finns i gällande rätt ingen motsvarighet till bestämmelsen i 17 kap. 5 § RB om mellandom i tvistemål. Som ovan berörts skulle brottmålsprocessen kunna uppdelas i två avsnitt — det ena avseende frågan om den tilltalade begått brottslig gärning (skuldfrågan) och det andra avseende frågan vilken påföljd som skulle ådömas gärningsmannen (påföljdsfrågan) — därest regler infördes, som möjliggjorde avgörande av förstnämnda fråga genom en särskild mellandom.

Frågan om införande av en dylik mellandom eller sakerförklaring har tidigare diskuterats vid flera tillfällen. Vid överläggningar, som den 5—den 10 juni 1939 höllos inför chefen för justitiedepartementet rörande huvudpunkterna i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk, behandlades sålunda bl. a. detta spörsmål (se tryckt referat av dessa överläggningar s. 157—162). Som framgår av det föregående berördes frågan även av processlagberedningen i dess förslag till lag om ändring av vissa delar av sinnessjuklagen (se ovan s. 28 f). Vid svenska kriminalistföreningens årsmöte i Stockholm den 4 april 1952 (se De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1951—1952 s. 145—182) diskuterades frågan ingående, främst ur kriminalpolitisk synpunkt.

Under hänvisning bl. a. till överläggningarna vid nyssnämnda årsmöte har riksåklagarämbetet i skrivelse till kommittén den 29 november 1952 uttalat, att starka såväl processuella som kriminalpolitiska skäl talade för att möjlighet öppnades för meddelande av mellandom i brottmål.

I Svensk Juristtidning har frågan behandlats av bl. a. f. d. presidenten K. Schlyter (1952 s. 736 ff) och professorn G. Ekelöf (1954 s. 65 ff).

Kommittén har vid sammanträde den 18 september 1953 överlagt med strafflagberedningen och riksåklagaren i ämnet.

Kommittén

Kommittén anser sig böra behandla frågan om mellandom i brottmål ur processuell synpunkt och ingår alltså ej i någon bedömning av de skäl, som ur kriminalpolitisk synpunkt kunna tala för införande av ett sådant institut.

Med den lösning kommittén ovan föreslagit i fråga om handläggning av flera åtal mot samme tilltalade torde — ur de synpunkter som sålunda anläggas — ej heller finnas anledning att här särskilt undersöka, huruvida skäl finnas att införa möjlighet att vid flerfaldig brottslighet meddela sakerförklaring beträffande varje brott för sig, innan påföljden slutligen bestämmes. De synpunkter, som nedan utvecklas, äga emellertid i väsentliga delar motsvarande tillämpning även å sådan sakerförklaring.

Om frågan begränsas på angivna sätt, får den sin väsentliga praktiska betydelse beträffande de fall, där rätten, efter genomförd huvudförhandling men innan påföljd för brottet bestämmes, beslutar att inhämta något yttrande angående den tilltalade och det begärda yttrandet ej inkommer till rätten inom sådan tid, att förhandlingen i målet kan slutföras vid fortsatt huvudförhandling utan ny huvudförhandling måste företagas. Så är oftast fallet, då rätten meddelat beslut om sinnesundersökning eller infortrat yttrande från interneringsnämnden. Beträffande sistnämnda fall bör emellertid erinras att, som förut anmärkts, ett genomförande av kommitténs förslag till ändringar av 46 kap. 11 § RB torde komma att medföra, att interneringsnämndens yttrande oftare än för närvarande hinner avgivas inom sådan tid, att ny huvudförhandling ej behöver äga rum.

Infördes möjlighet till mellandom i sådana fall som ovan avses, skulle detta ur processuell synpunkt medföra den fördelen, att i större utsträckning än som för närvarande är möjligt upprepning av vidlyftiga huvudförhandlingar skulle kunna undvikas. Även i mindre omfattande mål skulle det givetvis vara av värde att kunna undgå upprepningar.

Med institutet äro emellertid också förenade avsevärda processuella olägenheter.

Vid avgörande av skuldfrågan kan det stundom vara värdefullt för rätten att ha tillgång till en sinnesundersökning eller annan utredning rörande den tilltalades person. Särskilt gäller detta vid bedömandet av brottets subjektiva rekvisit. Uppenbart är att upplysningar rörande exempelvis den tilltalades intelligensnivå, karaktär och levnadsvanor därvid ej sällan ha betydelse. Omvänt gäller att det är nödvändigt, att omständigheterna vid brottet äro aktuella för rätten, då påföljden skall bestämmas. Detta gäller särskilt om denna skall utgöras av tidsbestämt frihetsstraff, vars längd enligt gällande rätt skall bestämmas med hänsyn till bl. a. omständigheterna vid brottet. Om rätten skall avgöra skuldfrågan genom en mellandom innan hela utredningen rörande den tilltalades person förebragts och sedan kanske flera månader efteråt hålla huvudförhandling endast för bestämmande av påföljden, får rätten ej samma möjligheter som enligt nuvarande ordning att vid bedömandet av skuldfrågan beakta utredning rörande den tilltalades person och att vid bestämmandet av påföljden ta hänsyn till vad som förekommit vid behandlingen av skuldfrågan. Avgöras skuldfrågan och påföljdsfrågan samtidigt, bli båda dessa frågor allsidigare belysta, än om de avgöras var för sig.

Om mellandomen avses skola slutgiltigt avgöra skuldfrågan, tala starka skäl för att parterna tillerkännes rätt att särskilt fullfölja talan mot denna dom. Detta skulle medföra, att skuldfrågan kunde vara föremål för överinstansernas prövning, medan påföljdsfrågan alltså vore anhängig vid underrätten. Sistnämnda fråga finge väl i så fall förklaras vilande i avbidan på att mellandomen vinne laga kraft. Innan den dom, varigenom den tilltalade förklarats skyldig till brottslig gärning, vunnit laga kraft, skulle måhända ej heller sinnesundersökning böra påbörjas. Ett införande av mellandom skulle alltså kunna fördröja sinnesundersökningens påbörjande och därigenom skulle fastställandet av den tilltalades sinnesbeskaffenhet vid brottets begående kunna försvåras. Om sinnesundersökningen finge påbörjas och påföljdsfrågan avgöras, innan överinstanserna avgjort skuldfrågan, skulle uppenbarligen besvärliga processuella problem uppstå, för den händelse den tilltalade frikändes av högre rätt eller, då åtalet omfattat flera brott, befanns skyldig till brott, för vilka han frikändes i underrätten, eller frikändes för något eller några av de brott, vartill underrätten funnit honom skyldig.

Att avgörandet av påföljden skall kunna överklagas är självklart. Införes en mellandom, mot vilken särskild talan får föras, kan det alltså inträffa att samma mål måste prövas två gånger av samtliga instanser, innan det slutligen avgöres.

Man skulle möjligen kunna tänka sig, att avgörandet i skuldfrågan ej finge överklagas annat än i samband med talan mot det slutliga avgörandet i målet. Även en sådan lösning medför emellertid, såsom framgår av det följande, svåra processuella problem.

Huru sakerförklaringen än konstrueras kan det ej uteslutas, att det vid rättens behandling av påföljdsfrågan framkomma omständigheter, som visa att sakerförklaringen är oriktig antingen helt och hållet eller vid åtal för flera brott beträffande något eller några brott. Man skulle då kunna låta rätten ompröva skuldfrågan, vilken sedan återigen, om sakerförklaringen finge överklagas, kunde vandra igenom de olika instanserna. Därest rätten tillätes ompröva sitt eget eller högre rätts avgörande i skuldfrågan, måste särskilda regler ges om den omfattning vari parterna vid behandlingen av påföljdsfrågan finge införa nytt processmaterial, som direkt rör skuldfrågan, samt när och i vilken utsträckning upprepning skulle ske av vad som förekommit vid den handläggning, som föregått sakerförklaringen. Om avgörandet i skuldfrågan ej skulle få omprövas, skulle rätten ha att bestämma påföljden med utgångspunkt från att sakerförklaringen vore riktig, även om det framkommit omständigheter, som visade att så ej vore fallet. Ändring finge då sökas genom extraordinärt rättsmedel eller, om sakerförklaringen ej finge överklagas särskilt och den meddelats av underrätt eller hovrätt, genom talan i vanlig ordning mot det slutliga avgörandet i målet. Att en domstol på detta sätt skulle ha att döma en person, som domstolen antog vara oskyldig, till straff eller annan påföljd synes emellertid icke rimligt.

Med det anförda har kommittén sökt visa, att ett införande av mellandom

i brottmål skulle dels begränsa rättens möjligheter att vid avgörandet av såväl skuldfrågan som påföljdsfrågan beakta allt det processmaterial, som bör ligga till grund för avgörandet, dels ock göra det processuella förfarandet mera invecklat än för närvarande och därmed sannolikt också i många fall fördröja målens slutliga avgörande. De olägenheter, som sålunda äro förenade med institutet, äro enligt kommitténs mening så stora, att de ej uppvägas av vad som skulle vinnas med detsamma. På grund härav föreslår kommittén i förevarande avseende icke någon åtgärd.

C. Suppleant för rättens ordförande

I anledning av cirkulärskrivelse från kommittén den 13 juni 1951 har en rådhusrätt anfört, att vid rådhusrätten hållits huvudförhandling i ett nämndmål av sådan omfattning, att förhandlingen pågått över två månader. Detta och andra nämndmål av vidlyftig beskaffenhet hade aktualiserat behovet av att i dylika mål kunna för rättens ordförande förordna en suppleant, vilken skulle ha att följa huvudförhandlingen och äga inträda som ordförande i den ordinarie ordförandens ställe, för den händelse denne till följd av sjukdom eller annan orsak bleve ur stånd att fortsätta sitt ordförandevärv tills dom meddelats. Till suppleant kunde lämpligen förordnas protokollföraren i målet. Man finge då givetvis se till att som protokollförare i ifrågavarande mål förordnades person som vore ur alla synpunkter kompetent att bekläda ordförandeskapet.

Gällande bestämmelser

Gällande domförhetsregler taga i viss mån hänsyn till att någon av rättens ledamöter under en huvudförhandling blir sjuk eller av annan orsak ur stånd att vidare deltaga i målets handläggning. Enligt 1 kap. 11 § RB må sålunda i rådhusrätt sitta fyra lagfarna domare, oaktat rådhusrätt är domför med tre sådana domare. Vidare må i häradsrätt och i nämndmål i rådhusrätt sitta nio i nämnden, fastän rätten är domför med sju nämndemän (1 kap. 5 och 12 §§). Hovrätt är domför med fyra ledamöter men fem må sitta i rätten (2 kap. 4 §). Vid huvudförhandling i högsta domstolen är denna domför med fem ledamöter men i domstolen kunna i regel sitta högst sju ledamöter (§ 22 1:o regeringsformen). Om i vidlyftiga mål rätten vid huvudförhandlingens början består av det högsta antal ledamöter lagen tillåter, minskas riskerna för att rätten under förhandlingens gång på grund av sjukdomsfall eller av annan orsak skall mista sin domförhet (jfr PLB II s. 11, s. 13 och s. 79—80).

Skulle ordföranden i en domstol med endast lagfarna ledamöter bli satt ur stånd att tjänstgöra, kan någon av de övriga ledamöterna övertaga ordförandeskapet, förutsatt att rätten alltjämt är domför. I en domstol bestående av lagfaren ordförande och nämnd finns emellertid ej denna möjlighet. Blir i en sådan domstol ordföranden förhindrad att tjänstgöra, måste förhandlingen inställas.

Norsk och dansk rätt

I de norska och danska rättegångsordningarna har för vissa fall problemet med att någon av rättens ledamöter under förhandlingen blir ur stånd att vidare deltaga i målets handläggning löst på så sätt, att regler givits om suppleanter för domare.

I Norge gäller enligt lov om domstolene § 5, att Høyesterett i »den enkelte sak settes — — — med fem dommere». Härifrån stadgas det undantaget, att i »vidtløftige saker kan dog rettens formann bestemme at en eller to av de øvrige dommere skal overvære forhandlingene for å tiltre retten om noen får forfall». Likaså kan i lagmannsrettene lagmannen bestämma att i »vidtløftige saker — — — en varamann skal følge forhandlingene og tre inn i retten om nogen får forfall» (lov om domstolene § 12). I herreds- och byrettene gäller att för »skjønne og ekspropriasjonssaker kan Kongen opnevne en varamann som skal følge forhandlingene og tre inn i retten om formannen får forfall» (lov om domstolene § 20).

I Danmark gäller för landsretternes del följande bestämmelse i lov om rettens pleje § 6.

I de straffesager, ved hvis pådømmelse domsmænd medvirker, sammensættes retten af 3 landsdommere og 3 domsmænd. Dersom domsforhandlingen i en sådan sag må antages at ville blive af længere varighed, kan rettens præsident efter indstilling fra vedkommende retsformand bestemme, at en suppleant for landsdommerne og indtil 2 suppleanter for domsmændene skal overvære forhandlingen. Suppleanterne tiltræder retten, såfremt nogen af henholdsvis landsdommerne eller domsmændene bliver forhindret i at medvirke ved sagens behandling og pådømmelse, men deltager, så længe dette ikke er sket, ikke i rettens rådslagninger og afstemninger, som de dog efter retsformandens bestemmelse kan overvære. I øvrigt finder reglerne om domsmænd tilsvarende anvendelse på suppleanter for disse.

I § 18 samma lag givas liknande bestämmelser om suppleant för domsmændene i underret.

Kommittén

Som en brist i gällande domförhetsregler framstår, att hänsyn ej alls toges till att en domstol med nämnd på grund av förfall för ordföranden under pågående förhandling kan komma att förlora sin domförhet. I mycket vidlyftiga mål vore det otvivelaktigt önskvärt att riskerna härför på något sätt kunde minskas.

Med hänsyn till svårigheten att finna en lämplig omröstningsregel för det fall att jämte nämnd mer än en lagfaren domare skall deltaga i rättens avgörande, låter det sig knappast göra att införa en regel, som möjliggör utökning av antalet lagfarna ledamöter i domstol med nämnd. Däremot synes hinder ej möta mot att, med viss användning av förebilder i norsk och dansk rätt, införa regler om suppleant för rättens ordförande i sådan domstol. Behov av dylika regler torde finnas endast beträffande mål av synnerlig vidlyftighet, där riskerna för att ordföranden får förfall innan målet avgjorts och olägenheterna därav uppenbarligen äro större än i övriga mål. Kommittén anser, att det bör ankomma på hovrätt att i varje särskilt fall

pröva huruvida suppleant erfordras. Kommittén föreslår därför en regel, att om i synnerligen vidlyftigt mål underrätt skall bestå av lagfaren domare och nämnd, hovrätten må förordna annan lagfaren domare att övervara huvudförhandlingen för att vid förfall för rättens ordförande i dennes ställe inträda i rätten.

Enligt den föreslagna regeln åligger det alltså suppleant att övervara hela huvudförhandlingen och att vara beredd att vid förfall för ordföranden övertaga ordförandeskapet. Av regeln får även anses följa, att suppleanten skall närvara vid rättens överläggning inom stängda dörrar, men att han icke, så länge han ej inträtt i rätten, skall deltaga i rättens dom eller beslut. Suppleanten får inträda i rätten endast om ordföranden sättes ur stånd att tjänstgöra. Har suppleanten tagit säte i rätten, skall han i fortsättningen tjänstgöra som ordförande till dess målet avgjorts. Den ordinarie ordföranden äger alltså, om han en gång frånträtt rätten, ej ånyo inträda däri, vilket för övrigt följer av reglerna i 17 kap. 2 och 12 §§ samt 30 kap. 2 och 10 §§ RB, att i dom och slutligt beslut ej må deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen.

Vad i 4 kap. 12—14 §§ RB stadgas om jäv mot domare bör äga motsvarande tillämpning å suppleant även innan han inträtt i rätten. Särskilt stadgande härom föreslås i lagtexten.

Införas regler av nu angivet innehåll i RB, torde därav utan särskilt stadgande följa, att om behörighet och skyldighet att mottaga förordnande som suppleant skall gälla vad därom finnes stadgat beträffande förordnande av ersättare för lagfaren domare i underrätt (se t. ex. 19 § domsagostadgan och 68 § arbetsordningen för rikets hovrätter). Med hänsyn till att suppleant skall kunna förordnas endast i synnerligen vidlyftiga mål, måste tillses att som sådan förordnas domare med nödig erfarenhet. Självfallet måste förordnande som suppleant meddelas före huvudförhandlingens början.

De av kommittén föreslagna reglerna synas lämpligen böra intagas som ett andra stycke i 1 kap. 14 § RB.

I enlighet med det nu anförda har kommittén utarbetat *förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 14 § rättegångsbalken*, vilket förslag ingår i bilaga G till denna p. m.

D. Tid för meddelande av dom i mål mot häktad

Gällande bestämmelser

30 kap. RB innehåller regler om dom och beslut i brottmål.

I 7 § andra stycket stadgas följande.

Då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas, då den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Är den tilltalade

häktad, skall domen meddelas senast inom två veckor. Avkunnas ej domen vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sättet för domens meddelande.

17 kap. 9 § andra stycket innehåller för tvistemålets del bestämmelser, som i huvudsak överensstämma med reglerna i nyss anförda stadgande. I tvistemål kräves dock för anstånd med domens meddelande endast att på grund av målets beskaffenhet rådrum erfordras för domens beslutande eller avfattande.

Ur förarbetena

Processlagberedningen anförde i motiven till 17 kap. 9 § andra stycket bl. a.:

Med det muntliga rättegångsförfarande, som nu föreslås, kommer frågan om tiden för domens meddelande att erhålla väsentligt större betydelse än för närvarande. Då domen skall grundas omedelbart på vad som förekommit vid huvudförhandlingen, är av stor vikt, att domen beslutas så snart efter förhandlingen, att rättens ledamöter då säkert minnas vad som förekommit. Särskilt betydelsefullt är detta i fråga om bedömandet av den muntliga bevisningen. Genom att tiden för beslutandet av dom begränsas ernås också den fördelen, att rättens ledamöter föranledas att redan på förhand sätta sig in i målet och de rättsliga spörsmål, som däri äro av betydelse; härigenom främjas en ändamålsenlig processledning och vinnas ökade garantier för avgörandets riktighet. Rättens möjlighet att i förväg sätta sig in i särskilt de rättsliga frågor, som föreligga till bedömande, underlättas genom det sätt, varpå förfarandet är anordnat; redan genom förberedelsen erhålla rättens ledamöter en överblick av målet och de mellan parterna stridiga frågorna. Förutsättningarna för ledamöterna att behärska materialet och bilda sig en bestämd uppfattning bliva ock större genom huvudförhandlingens koncentration och omedelbarhet. Emellertid bör beaktas, att en alltför kort tid för domens meddelande kan i vissa fall medföra fara, att prövningen icke blir tillräckligt allsidig och uttömmande. Vid huvudförhandlingen kunna framkomma nya synpunkter, som kräva ett grundligt överbäggande samt studier av litteratur och rättsfall. Och även om någon meningsskiljaktighet icke råder om utgången, kan i vidlyftiga eller invecklade mål domens avfattande i skrift taga betydande tid i anspråk. Av vikt är dock, att då huvudförhandling ägt rum, överläggning alltid hålles så snart ske kan och att därvid alla förekommande frågor dryftas. — — — Efter överläggningens slut bör i regel domen omedelbart beslutas och avkunnas, men om det finnes erforderligt, bör rätten kunna besluta anstånd därmed. Anståndet kan gälla endast domens beslutande och avkunnande men däremot icke överläggningen. Att överläggning sålunda alltid hålles i samband med huvudförhandlingen är av särskild betydelse med hänsyn till bevisprövningen; även när dom icke kan vid denna överläggning beslutas och avfattas, torde dock i många fall preliminärt beslut kunna fattas i bevisfrågan. Tydligt är, att sedermera ny överläggning kan hållas.

Såsom skäl för anstånd med domen har i förslaget, i huvudsaklig överensstämmelse med vad för närvarande gäller beträffande underätt, angivits, att rådrum för domens beslutande eller avfattande erfordras på grund av målets beskaffenhet. Härmed åsyftas sådana fall, då målet är av vidlyftig eller invecklad art. Under denna förutsättning kan med domens avfattande och meddelande anstånd äga rum viss kortare tid, som i förslaget bestämts till två veckor från förhandlingens avslutande. Detta innebär en förkortning av den tid, som för närvarande är före-

skriven beträffande häradsrätt och rådhusrätt; en sådan förkortning torde vara en nödvändig följd av det muntliga förfarandet och är motiverad även med hänsyn till de förut framhållna lättnaderna, som detta förfarande innebär i fråga om möjligheterna för ett skyndsamt avgörande. Bestämmelsen ansluter sig till vad som stadgats om den tid, inom vilken fortsatt huvudförhandling skall äga rum. Liksom enligt gällande rätt bör emellertid i särskilda undantagsfall den i lagen bestämda tiden för domens meddelande kunna få överskridas. Särskilt beträffande domstolar med ett större antal ledamöter kan ett längre rådrum stundom vara av behovet påkallat. Med hänsyn härtill har undantag från huvudregeln stadgats för sådana fall, då synnerligt hinder möter mot domens avfattande och meddelande inom två veckor. Detta innebär icke, att rätten kan låta med domen anstå någon mera avsevärd tid utan endast så länge som påkallats av hindret. I regeln bör den i lagen fastställda tiden icke få överskridas med mer än en eller annan vecka. — — —

I motiven till 30 kap. 7 § anförde beredningen:

De bestämmelser rörande överläggning samt tiden och sättet för meddelande av dom, som i fråga om tvistemål upptagits i 17 kap. 9 §, böra i stort sett gälla även i brottmål. Vissa avvikelser synas dock påkallade beträffande den tid, inom vilken domen skall beslutas och meddelas. Särskilt med hänsyn till att i brottmål muntlig bevisning vanligen förekommer i större omfattning och är av större betydelse än i tvistemål, är av vikt, att domen i regel meddelas omedelbart efter huvudförhandlingens slut. Endast för det fall, att rådrum för domens beslutande eller avfattande finnes oundgängligen erforderligt, bör anstånd därmed kunna beslutas. I mål, däri den tilltalade är häktad, är även av hänsyn till denne ett skyndsamt avgörande nödvändigt. I sådana mål bör därför anståndstiden ej annat än i särskilda undantagsfall få överstiga en vecka och ej i något fall två veckor. Beträffande andra mål böra gälla samma regler som för tvistemål.

Ändringsförslag

I anledning av kommitténs cirkulärskrivelse den 13 juni 1951 har en rådhusrätt anført, att föreskriften att, om den tilltalade är häktad, dom skall meddelas senast inom två veckor, ej borde gälla de allra största brottmålen.

I yttranden över den promemoria, som låg till grund för lagen den 5 juni 1953 om ändrad lydelse av 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § RB, ifrågasatte *Göta hovrätt*, om icke de i promemorian föreslagna ändringarna borde medföra att också föreskriften, att dom beträffande häktad person skall meddelas senast inom två veckor, borde något uppmjukas.

Som inledningsvis berörts yttrade departementschefen i den på grundval av nyssnämnda promemoria framlagda propositionen, att kommittén borde närmare utreda denna fråga.

Kommittén

Som processlagberedningen framhållit är det i ett muntligt rättegångsförfarande av stor vikt, att domen beslutas så snart efter förhandlingen, att rätens ledamöter vid domens beslutande säkert minnas vad som förekommit under förhandlingen. RB:s ganska stränga regler om när dom skall meddelas grunda sig å nämnda förhållande. Med undantag för mål, däri den tilltalade är häktad, finns dock ej i lagen angiven någon absolut tidsgräns för domens meddelande. I mycket vidlyftiga mål föreligger helt naturligt oftare än

i andra mål synnerligt hinder att meddela domen inom två veckor efter förhandlingens avslutande och rätten kan då dröja ytterligare någon tid härmed. Frågan om tiden för meddelande av dom är därför i förevarande sammanhang av intresse endast i mål rörande häktade, där en absolut tidsgräns av två veckor gäller. Nämnda tidsgräns har motiverats med att ett skyndsamt avgörande av sådana mål är nödvändigt även av hänsyn till den tilltalade.

Lika med processlagberedningen anser kommittén, att i lagen bör finnas föreskriven en absolut maximitid, inom vilken dom i mål rörande häktade skall meddelas. Denna tid bör naturligtvis ej sätta så kort, att icke rättens prövning även i de vidlyftigaste mål kan ske med tillbörlig noggrannhet och fullständighet. Kommitténs ovan framförda förslag om ändring av uppskovsreglerna i 46 kap. 11 § bör emellertid skapa ökade möjligheter för rätten att under huvudförhandlingens gång etappvis överlägga om och preliminärt ta ställning till olika delar av ett vidlyftigt brottmål. På detta sätt kan rätten i ej ringa utsträckning förbereda arbetet med domen i målet och därigenom nedbringa tiden mellan huvudförhandlingens avslutande och domens meddelande. Om nyssnämnda förslag genomföres, torde någon jämkning ej behöva ske av nu gällande regler om tid för meddelande av dom i mål rörande häktad. Kommittén föreslår därför i förevarande avseende icke någon åtgärd.

Slutord

De förslag som kommittén i denna promemoria framlagt innebära icke några genomgripande nyheter eller ändringar i gällande ordning. För kommitténs arbete har gällt den förutsättningen, uttalad i direktiven, att huvudsynpunkten vid utredningen bör vara att utan eftersättande av rättssäkerhetens krav eftersträva praktiska förenklingar och förbättringar men att avsikten icke är att de grundläggande principerna i nya RB skola omprövas. Kommittén anser också dessa principer innefatta värden, som icke få uppgivas, allra minst i fråga om stora mål, och har efter ingående överväganden av dessa frågor icke funnit sig kunna förorda andra utvägar än de ovan berörda att utan avsteg från de nämnda principerna minska de besvär och olägenheter som äro förknippade med handläggningen av sådana mål. Vidlyftiga rättegångar torde för övrigt förekomma i alla moderna samhällen med deras komplicerade förhållanden, och att med sådana rättegångar följa åtskilliga olägenheter torde icke kunna undgås och icke heller vara något för vår nya rättegångsordning säreget.

I detta sammanhang kan förtjäna framhållas, att när uppmärksamheten under de senare åren så starkt blivit fäst på de vidlyftiga målen torde detta — utom på arten av vissa av målen och på den ökade publiciteten — i ej ringa mån kunna förklaras av att även hovrättsförfarandet enligt den nya rättegångsordningen, i motsats till tidigare, är byggd på principerna muntlighet, koncentration, omedelbarhet och offentlighet. Att en praktiskt taget helt ny verklig rättegång kan äga rum i hovrätt framstår lätt, när man varit van vid en annan ordning, som en oformlighet och onödig vidlyftighet men är i själva verket ett nödvändigt moment i den nya ordningen och kanske en av de väsentligaste vinsterna med denna.

I fråga om hovrättsprocessen har också särskilt kritiserats, att de uppläsningar från underrättsprotokollen, som där kunna förekomma, i stora mål kunna bli tidsödande och, i jämförelse med de direkta förhören, svåra att tillgodogöra sig. Dessa uppläsningar äro emellertid en följd av att lagstiftaren i fråga om hovrättsprocessen — främst av ekonomiska skäl och just för att undvika onödig vidlyftighet — medgivit en kompromiss såtillvida, att icke alla vittnen behöva omhöras i hovrätten. I den mån så ej sker måste självfallet de vittnesmål, som åberopas i hovrätten, på annat sätt förebringas, och det är icke blott en konsekvens av det nya förfarandet utan också i sak av stort värde att detta sker vid den offentliga rättegången i parternas när-

varo, icke såsom tidigare vid slutna föredragningar. Om vittnesmål återgivits ordagrant med hjälp av fonogram eller stenogram, kan uppläsningen göras mera levande genom att frågor och svar uppläsas av olika personer. Om så sker och om förhöret från början skötts tillfredsställande, kan en sådan uppläsning bli en godtagbar — om än ingalunda fullgod — ersättning för ett direkt förhör. Något hinder finnes emellertid icke att, om personaltillgången medger det, förenkla och förkorta uppläsningen genom att låta vid huvudförhandlingen i sammandrag föredraga sådana vittnesmål som i handlingarna återgivits ordagrant.

Särskilt yttrande av herr Lassen

beträffande avd. »Avbrott och uppskov i huvudförhandling samt fortsatt och ny huvudförhandling»:

Jag är endast såtillvida av annan mening än majoriteten att jag anser att maximitiden för uppskov under huvudförhandling, d. v. s. längsta tiden för avbrott som ej framtvingar ny huvudförhandling, bör fastställas till tio dagar, helgdag och dag före helgdag ej inräknade. Felet med den nuvarande tvåveckorsregeln ligger, synes det mig, i regelns konstruktion såsom närmare utförts i p. m. Något behov att möjliggöra längre uppskov än regeln medger, om endast ett uppskov erfordras, föreligger däremot enligt min mening icke. Jag finner det ej framgå av det erfarenhetsmaterial som samlats i bilaga A att en uppskofsregel sådan som den av mig föreslagna ej skulle vara tillräcklig. Gissningsvis torde man kunna antaga att det med en dylik uppskofsregel skulle ha visat sig möjligt för domstolarna att — med de ökade möjligheter att begränsa uppkomsten av stora mål som kommittén föreslår — bemästra de i bilagan redovisade målen utan att ny huvudförhandling behövt förekomma i andra fall än då sådan verkligen varit påkallad. De särskilda skäl för en längre uppskovstid som majoriteten anfört — den tid inom vilken interneringsnämndens yttrande för närvarande kan påräknas samt arbetsförhållandena inom tingslag med s. k. treveckorstur — anser jag icke böra tillmätas större vikt i förevarande sammanhang.

Mål vari dom meddelats under tiden $\frac{1}{1}$ 1948— $\frac{31}{12}$ 1954 och vari

Nr	Domstol	Parterna	Saken	Datum för dagar då hf. hållits
1	I. Tvistemål Stockholms rådhusrätt	Cornelius ./. Marie- Louise de Bena- vides	vårdnad om barn efter äkt.skill- nad, underhålls- bidrag, skade- stånd, ogiltig- förklaring av av- tal	o 16/9—f 18/9, m 21/9—o 23/9, f 25/9, m 28/9—l 3/10, m 5/10—ti 6/10, to 8/10, m 12/10—o 14/10 1953.
2	— » —	Jan-Olov Eriksson ./. Ulrika Eriksson	klander av bodel- ning	a) m 22/3—f 26/3, m 29/3—to 1/4 1954; beslut om inhämtande av yttrande fr. medicinalstyrelsen. b) m 30/8—f 3/9 1954.
3	Hovrätten för Övre Norrland	Thyra Edlund ./. Nordmalings kom- mun	skadestånd	m 11/10—l 16/10, m 18/10—l 23/10, m 25/10 —ti 26/10 1954.
4	II. Brottmål Stockholms rådhusrätt	åkl. ./. Carlsén- Svensson, Moss- lander och ytter- ligare fyra tillta- lade	grovt bedrägeri, grov urkunds- förfalskning m. m.	ti 11/10—f 14/10, m 17/10, o 19/10—f 21/10, m 24/10, o 26/10—f 28/10, m 31/10—f 4/11, m 7/11, to 10/11—f 11/11, f 25/11 1949.
5	— » —	åkl. ./. Andrasse- vich och ytterliga- re en tilltalad	grovt bedrägeri, grovt olovligt förfogande	m 2/1—to 5/1, (f 6/1 trettond.), l 7/1, m 9/1 —f 13/1, m 16/1—o 18/1, o 1/2 1950.
6	— » —	åkl. ./. Lundborg	grovt bedrägeri, urkundsför- falskning, för- skingring m. m.	m 7/8—f 11/8, m 14/8—ti 15/8, to 17/8— f 18/8, m 21/8—f 25/8, m 28/8—o 30/8 1950.
7	— » —	åkl. ./. Jäderkvist och ytterligare en tilltalad	grovt bedrägeri	m 19/3—o 21/3, (f 23/3 långfred., s 25/3— ti 27/3 påskd., annand. påsk, M. Beb.-d.), o 28/3—l 31/3, m 2/4—l 7/4, m 9/4, o 11/4 —l 14/4, m 16/4—ti 17/4, l 21/4, m 23/4 1951.
8	— » —	åkl. ./. Möller och ytterligare tre till- talade	grovt bedrägeri m. m.	m 21/5—l 26/5, m 28/5—ti 29/5, f 1/6—l 2/6, m 4/6—ti 5/6, m 11/6, ti 19/6 1951.
9	— » —	åkl. ./. Gawatin och ytterligare nio till- talade	bedrägeri m. m.	m 12/5—ti 13/5, to 15/5, m 19/5—o 21/5, (to 22/5 Kr. Hf. d.), l 24/5, m 26/5—ti 27/5, to 29/5—f 30/5, (s 1/6—m 2/6 pingstd., annand.pingst), o 4/6—f 6/6, m 9/6—ti 10/6, f 13/6—l 14/6, m 16/6—ti 17/6, to 19/6—f 20/6, (ti 24/6 mids.-d.), to 26/6— l 28/6, to 3/7—l 5/7, m 7/7—ti 8/7, to 10/7 —f 11/7 1952.

*Bilaga A***Sammanlagda antalet huvudförhandlingsdagar uppgått till minst fjorton**

Antal dagar då hf. hållits	Antal vardar då hf. icke hållits	Domens dag	Uppgifven anledn. till uppeh. annat än å helgdag	Antal upp- skovsdagar utöver helg- dagar och helgdags- aftnar
19	6	7/11 1953	Önskemål från parter och ombud. Vidare kunde ej förutses, vilken tid besvisningen skulle taga i anspråk, och fördenskull reserverades vid utsättningen vissa dagar varje vecka.	3
9	1	18/9 1954	27/3 uppehåll för andra göromål vid domstolen.	—
5	—			—
14	—			—
21	19	9/12 1949	11/11 var hf. klar betr. samtl. utom C—S och M. Betr. C—S vilande för utl. fr. int. nämnden och betr. M. för 4 §-intyg. Hf. avslutad betr. C—S och M 25/11.	13
14	12	7/2 1950	Uppehållet 19/1—31/1 betingat av avfattning av dom beträffande en tilltalad.	9
17	4	13/9 1950		1
22	6 (inkl. påsk- afton)	7/5 1951	Kortare uppehåll betingade av önskemål från åklagare och försvarare.	4
14	12	19/6 1951		10
32	18 (inkl. pingst- o. mids- afton)	25/7 1952	Framställningar av åklagaren och flertalet av försvararna.	13

Nr	Domstol	Parterna	Saken	Datum för dagar då hf. hållits
10	Stockholms rådhusrätt	åkl. ./ Enbom och ytterligare åtta tilltalade	grovt spioneri	m 16/6— to 19/6, (ti 24/6 mids.-d.), o 25/6, f 27/6, ti 1/7—f 4/7, m 7/7—ti 8/7, to 10/7—f 11/7, m 14/7—to 17/7, o 23/7—to 24/7 1952.
11	— » —	åkl. ./ Arnesjö och ytterligare fyra tilltalade	grovt bedrägeri m. m.	m 10/11—f 14/11, m 17/11—f 21/11, o 26/11—l 29/11, ti 2/12—l 6/12, o 10/12, m 15/12 1952.
12	— » —	åkl. ./ Lundquist och ytterligare en tilltalad ¹	grov trolöshet mot huvudman, grovt ocker, bedrägeri	m 8/6—l 13/6, m 15/6—o 17/6, (l 20/6 mids.-d.), m 22/6—f 26/6, ti 30/6—f 3/7, m 6/7—ti 7/7, f 10/7, m 13/7—o 15/7, f 17/7—l 18/7, m 20/7, o 22/7, f 24/7, m 27/7, o 29/7—f 31/7, m 3/8—l 8/8, m 10/8—o 12/8 1953.
13	— » —	åkl. ./ Tullberg och ytterligare en tilltalad	otukt	a) m 8/6—f 12/6, m 15/6, to 18/6, (l 20/6 mids.-d.), ti 23/6—o 24/6, f 26/6—l 27/6 1953; beslut om sinnesundersökning. b) to 11/3—f 12/3, m 15/3—ti 16/3, f 19/3—l 20/3, ti 23/3 1954.
14	— » —	åkl. ./ Edquist och ytterligare en tilltalad	bedrägeri, förskingring, grovt behörighetsmissbruk m. m.	ti 14/9—o 15/9, ti 28/9—o 29/9, f 1/10, m 4/10—o 6/10, f 8/10, m 11/10—o 13/10, ti 19/10—to 21/10, ti 26/10—f 29/10, m 1/11—ti 2/11, to 4/11—f 5/11, (l 6/11 Alla Helgons d.), ti 9/11—to 11/11, ti 16/11—o 17/11 1954.
15	Rådhusrätten i Uppsala	åkl. ./ Eriksson och sju andra tilltalade	svindleri, gälde- närsbrott m. m.	m 2/4—o 4/4, f 6/4—l 7/4, m 9/4—f 13/4, m 16/4—f 20/4, m 23/4—ti 24/4, f 27/4 1951.
16	— » —	åkl. ./ Helander	ärekränkning	to 5/11—l 7/11, m 9/11—o 11/11, f 13/11—l 14/11, m 16/11—f 20/11, f 27/11, to 3/12, to 10/12—f 11/12 1953.
17	Rådhusrätten i Malmö	åkl. ./ Jönsson och ytterligare tre tilltalade	grov oredlighet mot borgenärer i förening med mened m. m.	m 29/10—f 2/11, m 5/11—ti 6/11, to 8/11—f 9/11, m 12/11—ti 13/11, to 15/11—f 16/11, m 19/11—ti 20/11, to 22/11, m 26/11—ti 27/11, to 29/11—f 30/11, ti 4/12, to 6/12, m 10/12—ti 11/12, to 13/12, m 17/12—ti 18/12, to 20/12 1951, (ti 25/12 juld., o 26/12 annand. jul, ti 1/1 nyårsd.), o 2/1—f 4/1, ti 8/1—f 11/1, ti 15/1—to 17/1 1952.
18	— » —	åkl. ./ Bengtsson och ytterligare tre tilltalade	grovt bedrägeri m. m.	m 18/1—ti 19/1, to 21/1, l 23/1, m 25/1—ti 26/1, to 28/1—f 29/1, m 1/2—ti 2/2, to 4/2—f 5/2, m 8/2—ti 9/2, to 11/2—f 12/2, m 15/2—ti 16/2, m 22/2—ti 23/2, m 8/3—ti 9/3, to 11/3—f 12/3, m 15/3—ti 16/3, to 18/3—f 19/3, m 22/3 1954.
19	Göteborgs rådhusrätt	åkl. ./ Badene och ytterligare en tilltalad	urkundsförfalskning, grovt osant intygande, grov stöld, bedrägeri, grov förskingring	a) to 28/5—l 30/5, m 1/6—f 5/6, m 8/6—ti 9/6, to 11/6—f 12/6, ti 16/6—o 17/6 1953; beslut om sinnesundersökning. b) m 12/10, o 14/10—l 17/10, m 19/10—ti 20/10, m 26/10—f 30/10, (l 31/10 Alla Helgons d.), m 2/11—l 7/11 1953.

¹ Det s. k. första avsnittet. I andra avsnittet höll rådhusrätten hf. i 13 dagar.

Antal dagar då hf. hållits	Antal vardagar då hf. icke hållits	Domens dag	Uppgiven anledn. till uppeh. annat än å helgdag	Antal uppskovsdagar utöver helgdagar och helgdagsaftnar
20	13 (inkl. mids.-afton)	31/7 1952	Uppehåll betingat av förberedelser till slutanföranden.	7
21	10	3/1 1953		7
42	14 (inkl. mids.-afton)	16/10 1953	Uppehållen betingade av överläggningar och sammanfattningar samt hinder för nämndemäns närvaro i rätten.	8
11	6 (inkl. mids.-afton)			4
7	4	6/4 1954		3
28	27	1/12 1954	Uppehåll 16/9—27/9 delvis beroende på häktningsförhandling och delvis på off. försvararens sjukdom.	19
18	5	30/5 1951	Uppehåll för enskild överläggning 5 och 14/4 samt för att giva parterna tillfälle att förbereda sig 21, 25 och 26/4.	3
17	15	22/12 1953	Fortsatt utredning och förberedelse till slutplädering.	12
38	29 (inkl. jul- och nyårsafton)	17/3 1952	Hf. hade bestämts att pågå varje månd., tisd., torsd. och fred., men efter 22/11 kunde hf. p.g.a. J:s hälsotillstånd endast hållas i den utstr. uppgifterna utvisa.	16
29	26	17/5 1954	Som regel hölls hf. fyra dagar i veckan. De längre uppehållen mellan rättegångsdagarna voro föranledda av vid ett tillfälle tilltals sjukdom och vid ett annat tillfälle uppkommande hinder för nämndeman att tjänstgöra.	18
14	4		Hinder för försvarare eller nämndeman.	2
18	5	21/11 1953	Hinder för försvarare eller nämndeman.	4

Nr	Domstol	Parterna	Saken	Datum för dagar då hf. hållits
20	Umeå domsagas häradsrätt	åkl. ./ Strömberg	grov förskingring, grovt bedrägeri, tjänstefel m. m.	m 2/4—ti 3/4, to 5/4—f 6/4, m 9/4—ti 10/4, f 13/4, m 16/4—ti 17/4, to 19/4—f 20/4, m 23/4—ti 24/4, to 26/4—f 27/4, (ti 1/5 första maj, to 3/5 Kr. Hf. d.), f 4/5, m 7/5 1951.
21	Arvidsjaur och Arjeplogs tingslags häradsrätt	åkl. ./ nio tilltalade	grov stöld, häleri	to 17/1—l 19/1, m 21/1—l 26/1, m 28/1—f 1/2, m 4/2—l 9/2, m 11/2, m 25/2—ti 26/2 1952.
22	Flundre, Väne och Bjärke häradsrätt	åkl. ./ Eriksson och ytterligare en tilltalad	grov prisöverträdelse, trolöshet mot huvudman, grov trolöshet mot huvudman	m 23/11—ti 24/11, to 26/11—f 27/11, m 30/11—ti 1/12, to 3/12—f 4/12, m 7/12—ti 8/12, to 10/12—f 11/12, m 14/12—ti 15/12 1953.
23	Svea hovrätt	åkl. ./ Jäderkvist och ytterligare en tilltalad	grovt bedrägeri	a) ti 26/6—l 30/6, m 2/7—l 7/7, m 9/7—l 14/7 1951; beslut om sinnesundersökning av Jäderkvist. b) m 31/3—l 5/4, m 7/4—to 10/4, (f 11/4 långfred., s 13/4—m 14/4 påskd., annand. påsk), ti 15/4—f 18/4, m 21/4, f 25/4—l 26/4, m 28/4, o 30/4, (to 1/5 första maj), f 2/5—l 3/5 1952.
24	— » —	åkl. ./ Gawatin och ytterligare sex tilltalade	grovt bedrägeri m. m.	f 3/10—l 4/10, m 6/10—ti 7/10, to 9/10—l 11/10, o 15/10—l 18/10, m 20/10, o 22/10, f 24/10, m 27/10—ti 28/10, f 31/10, m 3/11—o 5/11, f 7/11, m 10/11—ti 11/11, to 13/11, ti 18/11—o 19/11, m 24/11 1952.
25	— » —	åkl. ./ Lundquist och ytterligare en tilltalad ¹	grovt bedrägeri m. m.	o 10/3—f 12/3, ti 16/3—o 17/3, f 19/3, m 22/3—ti 23/3, f 26/3—l 27/3, o 31/3—f 2/4, m 5/4—ti 6/4, to 8/4, m 12/4, (f 16/4 långfred., s 18/4—m 19/4 påskd., annand. påsk), m 26/4—ti 27/4, to 29/4, (l 1/5 första maj), m 3/5—ti 4/5, to 6/5, m 10/5—ti 11/5, to 13/5, m 17/5, to 20/5—f 21/5, (to 27/5 Kr. Hf. d.), m 31/5—ti 1/6, to 3/6, (s 6/6—m 7/6 pingstd., annand. pingst), ti 8/6, to 10/6, m 14/6—ti 15/6, to 17/6—f 18/6, m 21/6, o 23/6 1954.

¹ Det s. k. första avsnittet. I andra avsnittet höll hovrätten hf. i 10 dagar.

Antal dagar då hf. hållits	Antal vardar då hf. icke hållits	Domens dag	Uppgifven anledn. till uppeh. annat än å helgdag	Antal upp- skovsdagar utöver helg- dagar och helgdags- aftnar
17	12	30/6 1951	Utarbetande av domsförslag och förberedelse för fortsatt hf.	5
23	12	28/3 1952	Uppehållet 2/2 orsakat av jämkning av tids- schema och uppehållet 12/2—23/2 av att vittne insjuknat.	9
14	6	11/1 1954	De ordinarie tingen pågingo som vanligt jämsides med det stora brottmålet.	3
17	—			—
21	6 (inkl. påsk- afton)	17/5 1952	Ur arbetssynpunkt, ej minst för åklagare och försvarare, befanns nödvändigt med uppe- håll 19/4. Förhandlingen inställd 22/4— 24/4, enär en av rättens ledamöter insjuk- nat, och 29/4 p.g.a. förh. för J:s off. försv.	4
27	18	8/12 1952	Se bilaga B.	13
40	46 (inkl. påsk- och pingst- afton)	16/7 1954	Målets exceptionella omfattning och vidlyf- tiga beskaffenhet nödvändiggjorde upp- repade överläggningar. Vidare behövde både domstol och parter uppehåll, bl. a. för vila och förberedelser.	30

P. M.

ang. målet åkl. ./ L. Gawatin m. fl.

Hovrätten hade i detta mål att taga ställning till åtal mot sju personer, av vilka en var intagen på fängvårdsanstalt och därför skulle behandlas såsom häktad. Därjämte fördes skadeståndstalan av ett mycket stort antal personer och företag med delvis olika ställning. Än vidare förelåg till bedömning frågor om tvångsåtgärder och förverkande, berörande — förutom vissa av de tilltalade — ett företag och två konkursbon. Målet rörde i olika avsnitt helt skilda händelseförlopp. De olika avsnitten angingo en eller flera tilltalade. Ingen del av målet berörde samtliga tilltalade. Ansvarstalan utfördes av en åklagare. Två av de tilltalade hade gemensam offentlig försvarare. De övriga hade var sin offentlige försvarare. Två konkursförvaltare — advokater — förde talan i målet. Utredningen från underrätten var synnerligen omfattande (cirka 6 000 sidor). Sakframställningar, bevisning och plädering i hovrätten kunde väntas bli mycket tidsödande — uppskattningsvis antogs högst tjugufem dagars huvudförhandling komma att åtgå. Beträffande särskilt en av de tilltalade förelåg mycket svårbedömbara bevisningsfrågor, och vanskliga rättsfrågor förelågo till prövning i olika delar av målet.

Vid målets förberedande till huvudförhandling framstod såsom uppenbart, att hovrätten för att kunna tillgodogöra sig utredningen måste uppdelat handläggningen i skilda avsnitt omfattande en eller flera åtalspunkter eller andra naturliga delar av målet, att slutplädering i sak måste göras för varje avsnitt, att de olika avsnitten skulle handläggas i viss ordning samt att sist i målet borde genomgå de tilltalades personalia — utom beträffande en av de tilltalade, i fråga om vilken bevisningsspörsmål krävde redogörelse för levnadsomständigheterna tidigare — och denna genomgång åtföljas av plädering i straffmättningsfrågor och andra frågor, som måhända kunde närmare behandlas först sedan överblick över hela målet erhållits.

Vid den planläggning av huvudförhandlingen, som med denna utgångspunkt därefter skedde, krävde ett flertal synpunkter beaktande. Först och främst måste de krav, som ur rättsvårdens synpunkter ställdes på handläggningens effektivitet, tillgodoses. Vad som hörde till ett avsnitt måste hållas samman. Mellan vissa av de olika avsnitten måste uppehåll göras för intryckens uppordnande i medvetandet, för överläggningar och minnesanteckningar samt för vila. Ävenså erfordrades uppehåll för att rättens ordförande, parter och ombud skulle få tillfälle att aktualisera materialet i nästföljande avsnitt. Av särskild betydelse syntes vara, att mellan näst sista och sista handläggningsdagen — den dag då personalia m. m. skulle behandlas — gjordes några dagars handläggningsuppehåll, under vilket hovrätten skulle få tillfälle till ingående överläggningar för att vid sista handläggningen kunna framställa frågor på punkter, som kunde tänkas kräva ytterligare belysning. — Även andra synpunkter än de, som voro av betydelse för att handläggningen skulle bli effektiv, gjorde sig emellertid gällande. Det måste sålunda beaktas, att de i målet agerande advokaterna hade andra uppdrag, i vilka fastställda tider måste iakttas, och att viss tid måste givas dem för skötsel av löpande ärenden. Det var därför av vikt, att vissa handläggningsfria dagar be-

stämdes och att även de tider, då advokaterna måste stå till hovrättens förfogande, i möjligaste mån fixerades. Ävenledes framkom, att åklagaren, som ledde förundersökningen i visst annat betydelsefullt mål, var i behov av handläggningsfri tid för nämnda ändamål.

Med beaktande av bland annat nu anförda synpunkter uppgjordes ett tidsschema, enligt vilket i princip två handläggningsfria vardagar i veckan och några dagars uppehåll före sista handläggningsdagen skulle uppkomma.

Det stod emellertid klart, att, då tidsåtgången för de olika avsnittens handläggning endast kunde beräknas med mycket ringa grad av sannolikhet, en del jämkningar skulle komma att erfordras. Så blev också fallet. Tidsschemat kunde endast delvis följas. Redan det första avsnittet blev vidlyftigare än beräknats och trots mycket organisationsarbete för justeringar å tidsschemat kunde det icke undvikas, att luckor i senare handläggningsskeden uppkommo. Även andra omständigheter föranledde ändringar i tidsschemat. Sålunda tillgodosågs vid ett tillfälle framställt önskemål om en dags särskilt uppehåll för förberedelse till plädering i ett av målets mest omfattande avsnitt. Visst avbräck vållades också därav, att en offentlig försvarare hastigt avled. Slutligen visade det sig i anledning av omständigheter, som framkommo i hovrätten, vara nödvändigt att i ett skede av målet göra avbrott i förhandlingarna för att bereda parterna tillfälle att genomgå bokföringshandlingar m. m. samt att i anslutning därtill förebringa ny skriftlig bevisning och inkalla vittnen.

Stockholm den 11 november 1953.

Gösta Graffman

Ordförande å avd. I a.

Samma		Förändringar		Förändringar		Förändringar	
Ansl.	Partiavg.	Ansl.	Partiavg.	Ansl.	Partiavg.	Ansl.	Partiavg.
2	2	2	2	2	2	2	2
17	17	17	17	17	17	17	17
31	31	31	31	31	31	31	31
20	20	20	20	20	20	20	20
4	4	4	4	4	4	4	4
73	73	73	73	73	73	73	73

Bilaga C

Mål vari beslut om sinnesundersökning meddelats först efter huvudförhandling och vari dom efter en andra huvudförhandling meddelats år 1952

Längden av uppehållet mellan första hf:s slut och andra hf:s början	Häradsrätterna		Rådhusrätterna ¹		Summa	
	Antal mål	Därav ang. häktade	Antal mål	Därav ang. häktade	Antal mål	Därav ang. häktade
Mindre än 2 veckor	3	1	1	—	4	1
2 men ej 3 veckor	1	1	—	—	1	1
3 veckor men ej 1 månad	1	—	3	3	4	3
1 men ej 2 månader	14	² 11	25	² 23	39	34
2 » » 3 »	21	16	57	² 50	78	66
3 » » 4 »	27	20	61	48	88	68
4 » » 5 »	11	5	38	³ 28	49	33
5 » » 6 »	8	1	16	2	24	3
6 månader men ej 1 år	27	² 2	57	4	84	6
1 år och därutöver	5	1	10	¹ 1	15	2
Summa	118	58	268	159	386	217

¹ Från två avdelningar av Stockholms rådhusrätt, vilka upphört den 31 december 1952, äro uppgifterna ej fullständiga.

² Hit har hänförts ett mål, vari den tilltalade uppges varit häktad endast under en del av den tid uppehållet mellan förhandlingarna varat.

³ Hit har hänförts två mål, vari de tilltalade uppges varit häktade endast under en del av den tid uppehållet mellan förhandlingarna varat.

Bilaga D

Mål vari beslut om inhämtande av interneringsnämndens yttrande meddelats först efter huvudförhandling och vari dom efter en andra huvudförhandling meddelats år 1952.

Längden av uppehållet mellan första hf:s slut och andra hf:s början	Häradsrätterna		Rådhusrätterna ¹		Summa	
	Antal mål	Därav ang. häktade	Antal mål	Därav ang. häktade	Antal mål	Därav ang. häktade
Mindre än 2 veckor	3	3	5	5	8	8
2 men ej 3 veckor	2	1	16	16	18	17
3 » » 4 »	3	3	22	21	² 25	24
4 » » 6 »	6	5	15	15	21	20
6 veckor och därutöver	2	2	2	2	4	4
Summa	² 16	14	⁴ 60	59	76	73

¹ Från två avdelningar av Stockholms rådhusrätt, vilka upphört den 31 december 1952, äro uppgifterna ej fullständiga.

² Därav 3 mål, vari uppehållet varat exakt 21 dagar.

³ Härtill komma 10 mål, som redovisats i bilaga C.

⁴ Härtill komma 25 mål, som redovisats i bilaga C.

Bilaga E

Mål vari beslut om inhämtande av ungdomsfängelsenämndens yttrande meddelats först efter huvudförhandling och vari dom efter en andra huvudförhandling meddelats år 1952

Längden av uppehållet mellan första hf:s slut och andra hf:s början	Rådhusrätterna ¹	
	Antal mål	Därav ang. häktade
Mindre än 2 veckor	5	3
2 men ej 3 veckor	—	—
3 » » 4 »	1	—
4 » » 6 »	2	—
6 veckor och därutöver	—	—
Summa	8	3

¹ Vid häradsrätterna har något sådant mål ej förekommit; från två avdelningar av Stockholms rådhusrätt, vilka upphört den 31 december 1952, äro uppgifterna ej fullständiga.

Bilaga F

Uppgift beträffande i bilagorna C—E redovisade mål om det antal dagar första och andra huvudförhandling (ny) pågått i sådana fall, där någon av förhandlingarna pågått mer än en dag

		Antal mål vari ny hf. pågått						
		1 dag	2 dagar	3 dagar	4 dagar	5 dagar	6 dagar	Summa
Första hf. pågick	1 dag	—	3	—	—	—	—	3
» » »	2 dagar...	25	2	—	—	—	—	27
» » »	3 » ...	3	—	1	—	—	1	5
» » »	4 » ...	1	—	—	—	—	—	1
» » »	5 » ...	1	1	—	—	—	—	2
» » »	6 » ...	1	—	—	—	—	—	1
» » »	7 » ...	—	—	—	—	1	—	1
Summa		31	6	1	—	1	1	40

Förslag

till

Lag

om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 1 kap. 14 och 15 §§, 43 kap. 11 §, 45 kap. 3 § och 46 kap. 11 § rättegångsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

1 kap.

14 §.

Om särskild — — — — — är stadgat.

Skall i synnerligen vidlyftigt mål underrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd, må hovrätten förordna annan lagfaren domare att övervara huvudförhandlingen för att vid förfall för rättens ordförande i dennes ställe inträda i rätten. Beträffande sådan domare skall, ändå att han ej inträtt i rätten, vad i 4 kap. 12—14 §§ stadgas äga motsvarande tillämpning.

15 §.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen *eller kräver ett måls handläggning mera än en dag*, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd.

Om den — — — — — förordnar Konungen.

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

43 kap.

11 §.

Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för *utredningen*. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Återupptages målet till *slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande*, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

Till uppskjuten — — — — — hans utevaro.

45 kap.

3 §.

Väckas samtidigt åtal mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång.

Aven i annat fall än nu sagts må flera åtal handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. När skäl äro därtill, må de åter särskiljas.

Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess målet är färdigt till avgörande. *Kräver huvudförhandlingen mera än en dag, skall den fortgå under erforderligt antal helgfria dagar i följd; dock må, om så anses lämpligt, uppehåll göras å dag före helgdag.* Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för *handläggningen*. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Återupptages målet till *handläggning efter avbrott, som varat sammanlagt högst femton dagar, helgdag och dag före helgdag ej inräknade*, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas.

Hava åtal väckts mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång, om ej rätten finner särskild handläggning uppenbart vara lämpligare.

Hava åtal väckts mot flera för skilda brott, må åtalen handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. När skäl äro därtill, må de åter särskiljas.

Ej må — — — — — är tillämplig.

46 kap.

11 §.

Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess målet är firdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för utredningen. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i nål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens leskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

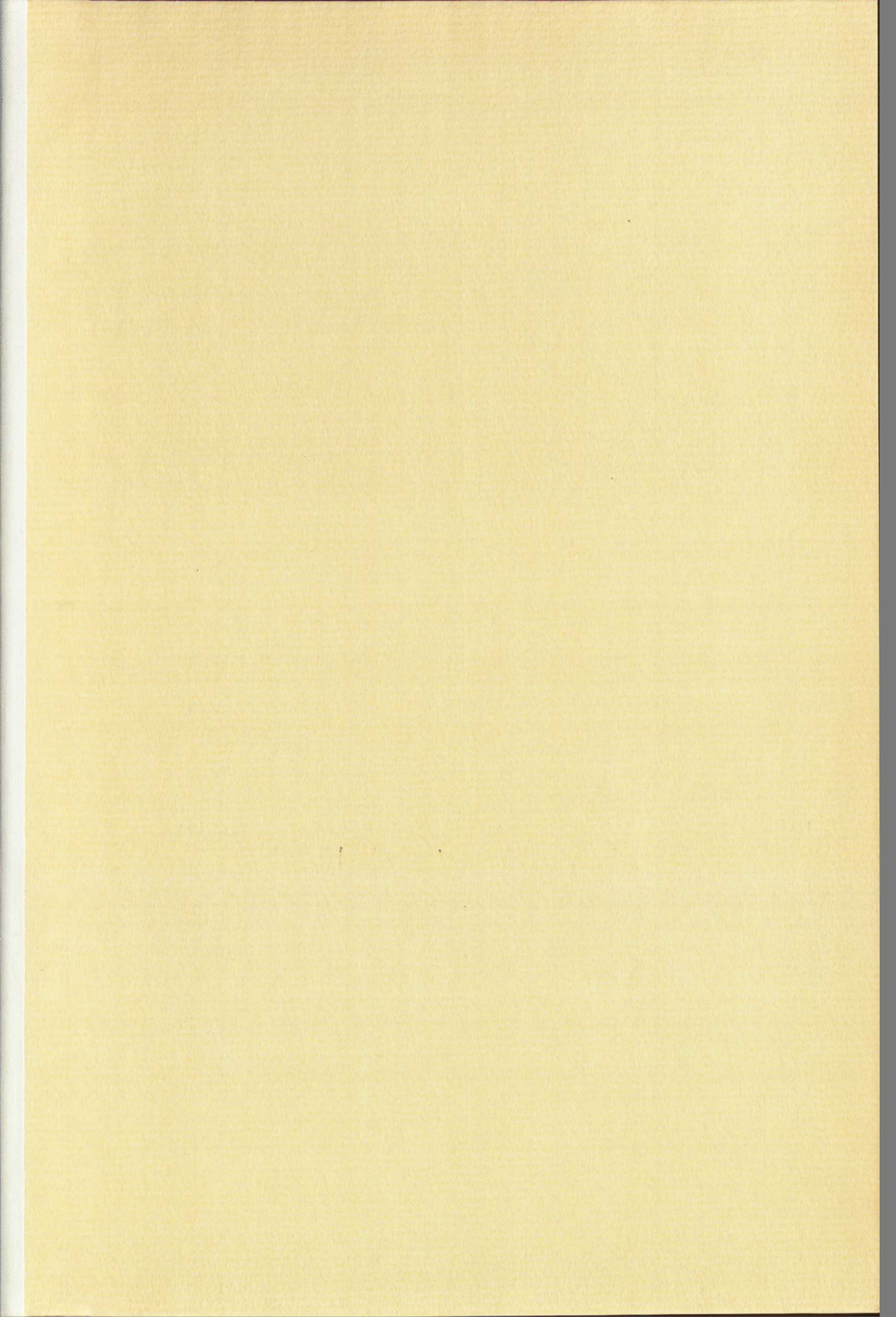
Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess målet är färdigt till avgörande. *Kräver huvudförhandlingen mera än en dag, skall den fortgå under erforderligt antal helgfria dagar i följd; dock må, om så anses lämpligt, uppehåll göras å dag före helgdag.* Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för handläggningen. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Återupptages målet till handläggning efter avbrott, som varat sammanlagt högst femton dagar, helgdag och dag före helgdag ej inräknade, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas.

Til uppskjuten — — — — — 15 § sägs.

Denne lag träder i kraft den
lingen börjat före nämnda dag, skola dock 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § i deraas äldre lydelse gälla.

I fråga om mål, i vilka huvudförhand-

Statens offentliga utredningar 1955

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagsättning. Rättsskipning. Fångvård.

Vidlyftiga rätttegågar. [10]

Statsförvaltning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationsekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektiva kommittén. 3. Tvätt. [8]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Lag om jordbrukskasserörelsen m. m. [1]
Prissättningen på jordbruksprodukter. Bilaga 1. [5]
Det mindre jordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet. [7]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Vattenvården. [6]
Frågan om statsinlösen av stamaktierna i LKAB. [9]

Industri.

Handel och sjöfart.

Stöd åt den mindre och medelstora skeppsfarten. [2]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.
Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 9 och 10. Nordiska post- och teletaxor. [3 o. 4]